

BELL – wosebity wuknjenski wukon

tema:

Dwurěčne kublanje pěstowarskich dźěći z wida staršich

mjeno: Smolic

předmjeno: Hanka

lětnik: 12

šula: Serbski gymnazij Budyšin

předmjet: serbšćina

dohladowacy wučer: knj. Měrana Cušcyna

Rozrjadowanje

1 Zawod.....	3
2 Serbsko-němska dwurěčnosť.....	3
2.1 Zapřijeće dwurěčnosť.....	4
2.2 Přiswojenje řečow w zažnym džěcatstwje.....	6
2.3 Lěpšiny zažneho dwurěčneho kubljanja.....	7
2.4 Čehodla přiběra wědomje za dwurěčne kubljanje?	7
2.5 Móžnosť staršich za wobliwowanje dwurěčneho wuwica džěsća	8
3 WITAJ – modelowy projekt.....	9
3.1 Zasady a metodika.....	10
3.2 Přehlad z ličbami.....	12
4 Přepytowane pěstowanje.....	14
4.1 Malešecy.....	14
4.2 Myšecy.....	14
4.3 Worklecy.....	14
5 Kak mysla starši wo dwurěčnym kubljanju? (wuhódnocenje naprašnikow).....	15
5.1 Postupowanje.....	15
5.2 Analyza.....	15
5.3 Zjeće.....	38
6 Žórła.....	40

1 Zawod

Temu: „Dwurěčne kubljanje pěstowarskich džěci z wida staršich” sym sej wupytała, dokelž mje nastajenje staršich ke kubljanju swojich džěci zajimuje. Kak mysla starši wo lěpšinach dwurěčnosće a z kotreje přičiny dadža starši swoje džěci do wěsteje pěstowarnje, to stej w tutym zwisku wažnej prašeni. Nimo toho chcu zwěsćić, kak daloko je WITAJ-projekt rozšěrjeny, abo kak derje su starši woprawdže wo koncepcje informowani, hač wědža, zo njejedna so tu jenož wo zapřijeće za wěsty projekt, ale zo so za tym wjace chowa. WITAJ je doprědkarski koncept, puć do žiweje dwurěčnosće a dobry zakład za optimalne wuwice džěsća. Wosebje zajimawe pak je za mnje wid staršich – wosebje němskich – na to, kak derje jich džěci hižo serbsce rozumja a rěča.

Na spočatku mojeho džěła steješe studij wotpowědneje literatury wo dwurěčnym kubljanju a wo WITAJ-projekće. Dale sym so pola Jadwigi Kaulfürstoweje, wědomostneje sobudźělačerki w Rěčnym centrumje WITAJ, a pola Ludmile Budarjoweje, předsydki Serbskeho šulskeho towarstwa, informowała.

Za přepytowanje wuzwolich sej tři pěstowarnje, z toho dvě, kotrež džělatej po WITAJ-metodze – stej to Malešecy a Myšecy. Malešanska je WITAJ-pěstowarnja, tam so wšitke džěci na projekće wobdźeleja. W Myšecach mamy němsku pěstowarnju z WITAJ-skupinu. Nimo toho sym sej Worklečansku pěstowarnju wuzwoliła, kotraž je dwurěčna, ale WITAJ njeposkićuje. Tak chcu rozdźěle přepytować a hižo někotre wuslědki k wuwicu džěsća předstajić.

Přichodny krok při tutym džěle bě nastajenje naprašnika ze zawodnym listom. W nim sym so skrótka předstajila a zaměr naprašnika kaž tež wotmysl jedneje BELL wopisała. Naprašnik je wězo w serbskej kaž tež w němskej rěči nastajeny, přetož w pěstowarnjach njesu jenož serbsce rěčacy starši.

Dalše informaciske žórlo běštej dvě konferency, na kotrymajž so wobdźělch. Tam zajimowachu mje wosebje praktiske nazhonjenja pěstowarkow a wučerjow, kotrež so tam nazhornje předstajichu.

W časowym wotrězku, w kotrymž mějachu starši čas na naprašnik wotmołwić, sym teoretiski džěl džěła napisała. Jako mějach naprašniki zaso wróco, sym tute wuhódnoćiła a wuslědki z pomocu diagramow zwobrazniła.

2 Serbsko-němska dwurěčnosť

Na swěće wotrosćetej dvě třećinje wobydlerstwa z dwěmaj rěčomaj abo samo z wjacorymi. Dwurěčnosť potajkim za wjetšinu ludnosće ničo wosebite njeje. Wona je za nich normalna a woni přiswojeja sej druhu rěč sami wot so, njewědomje, dokelž wotrostu w dwu- abo wjacerěčnym wobswěće.

W diskusijach mjez wědomostnikami, mjeze staršimi ale tež w medijach jewja so w poslednich lětdžesatkach husćišo prašenja wědomeho kubljanja džěci w dwěmaj rěčomaj. Tole přitrjechi tež za Serbow, dokelž dže wo zachowanje žiweje serbsčiny a kultury. Serbsko-němska dwurěčnosť wotpowěduje přiběracej potrebjce hospodarstwa za ludźimi, kotřiž zamóža so předewšěm w słowjanskich krajach spěšnje dorozumić. Serbsčina je słowjanska rěč. A Słowjanow je na swěće něhdže 300 milionow.

Wobkedźbujemy přiběracu globalizaciju a z tym zwjazanu hospodarsku a kulturnu wuměnu mjez narodami. To chowa wěsty strach za małe ludy we sebi. Tohodla přiběra w tutym zwisku tež hibanje wo wuchowanje a wobnowjenje drohotneho kulturneho herbstwa małych ludow. W

tutym prócowanju hraje wosebitu rólu, do kotreje měry so rěče we wšědnym žiwjenju nałožuja. Dalše wažne wuměnjenje formulowachu wobdźělnicy XII. seminara słowjanskich narodnych mjeńšin, kotryž wotmě so wot 24. do 26.10.2008 w Smochčanskim Domje biskopa Bena. Serbske Nowiny wo tym pisaja: „Mjeńšiny dyrbjaja sej swojich lěpšin wědomi być a sebjewědomje wustupować ... Wuspěch kóždyje narodneje mjeńšiny je wotwisny wot toho, kak so poradzi, swójske poselstwa a žadanja jenož njeformulować, ale tež plawsibelnje rozkłaś, zo by je wjetšina zrozumiła a po móžnosći wo nich přeswědčena była.”¹ Na tutym seminarje so tež WITAJ-projekt pozitiwnje wuzběhny. Sobudźěłaćer Zhorjelskeho Instituta za infrastrukturu Vladimir Kreck namjetowaše, „w pomjeznym regionje Łužicy k Čěskej a Pólskej WITAJ-metody druhim při nawuknjenju rěče susoda posrědkować. Kreck pokaza na to, zo je přinošk mjeńšiny w hospodarskim wuwicu krajow wusko z kulturnym wobohaćenjom žiwjenja w regionje zwjazany.”²

Přichod dwurěčnosće we Łužicy wotwisuje předewšěm wot stejišća k serbsćinje a wot wosobinskeho rěčneho zadźerženja scyła. Z tym móžemy přinošować, zo so nahladnosć serbsćiny zesylni.

2.1 Zapřijeće dwurěčnosće

Zapřijeće dwurěčnosć so w fachowej literaturje wšelako wopisuje. Počahuju so w dalšich wuwjedženjach předewšěm na dwurěčnosć pola džěsća.

Džěčo je dwurěčne, hdyž zamóže ...

... dvě rěči zrozumić a rěčeć

... w jednej „sylnej” a jednej „slabej” rěči powědać

... dvě rěči změšec

... w dwěmaj rěčomaj myslić a začuwać

... gestiku, mimiku a melodiju dweju rěčow nałožować

... so w dwěmaj rěčnymaj kulturomaj pohibować ...³

Kak derje so dwurěčnosć wuwija, wotwisuje wot džěsća samoho ale tež wot wonkownych ramikowych wuměnjenjow. Dže při tym wo prašenja kaž:

- **Hdže džěčo rěč nawuknje?**

Wotrosće w přewažnje jednorěčnej wokolinje abo we wjacerěčnym kraju?

We wjacerěčnym kraju (na př. Luxemburg) je dwurěčnosć samozrozumliwa a słuša do wšědneho žiwjenja. Jeho kubłanski system spěchuje dwu- a wjacerěčnosć cyle zaměrnje.

Rěči so wo dwurěčnej Łužicy, ale woprawdže dwurěčni su tu w mjeńšinje. Tohodla ma so serbsćina w zjawnosći tež tak ćežka. Džěl jednorěčnych sobuwobydlerjow ju njeakceptuje, haj samo přećiwo njej wustupuje. Sakski kubłanski system spěchuje serbsko-němsku dwurěčnosć w šulach, kotrež wuwučuja po koncepcije 2plus⁴.

1 Serbske Nowiny 24.10.2008, str. 2

2 Serbske Nowiny 24.10.2008, str. 2

3 po http://www.zweisprachigkeit.net/zweisprachige_erziehung.htm

4 hlaj: Schulartübergreifendes Konzept „2 plus“ - Die zweisprachige sorbisch-deutsche Schule für allgemeinbildende Schulen im sorbischen Siedlungsgebiet

- **Hdy a kak džěco rěč nawuknje?**

Wotrosće runočasnje wot małosće sem z dwěmaj rěcomaj abo najprjedy z jednej, a dalšu rěč nawuknje w šuli?

Hdyž wotrosće džěco hnydom z dwěmaj rěcomaj, přiswoji sej rěči na přirodne wašnje, hrajkajo a bjez napinanja. Přida so dalša rěč hakle w šulskim času abo pozdžišo, ma so wědomje wuknyć (wokable a gramatiku). Njeeksistuje žana starobna hranica za nawuknjenje cuzeje rěče, ale čím starši čłowjek je, čím bóle dyrbi so napinać.

- **Po kotrej metodze džěco rěč nawuknje?**

Kak a kelko rěča starši z džěscom? Štó rěči kotru rěč?

Njeje ničo njewšedne, hdyž rěči jedyn staršiski džěl z džěscom w jednej rěči a tamny w druhej. Tak je džěco wot małosće sem z dwěmaj rěcomaj w kontakće. Wažne je, zo so staršej w přenich lětach wosebje intenziwnje z džěscom zaběrataj, wjele rěčitaj, zhromadnje knihi hladataj a sej hrajkataj. Za wuwice dobreje dwurěčnosće je konsekwentne dodžerženje principa „jedna wosoba – jedna rěč” najlěpši puć.

Princip „jedna wosoba – jedna rěč” je zakładny princip WITAJ-kubljanja (nadrobnišo wo tym w kapitlu 3)

- **Kotre socialne kontakty džěco w kotrej rěči ma?**

Socialne kontakty su počahi k wšelakim wosobam, na př. k staršimaj, při wuznym, susodam, přećelam abo znatym. Su mjez tutymi kontaktnymi wosobami wjele, kotřiž su dwurěčni? Je to wažne prašenje, dokelž tak džěco druhu rěč tež zwonka swójby słyši a rěči.

W přewažnje serbskim wobswěće ma džěco wjele móžnosćow, zwonka swójby serbsce rěčeć. W přewažnje němskich kónčinach abo samo ryzy němskich swójbach je to wo wjele čěšo. Tu ma WITAJ-kubljanje za staršich, kiž sej zažnu dwurěčnosć za swoje džěco přeja, wosebitu hódnotu. Tajke džěci nimaja tak intenziwny kontakt ze serbsčinu. Tohodla traje proces přiswojenja dlěje. Dalši aspekt je, kotre nastajenje maja kontaktne wosoby k druhej rěči. We WITAJ-skupinach su nazhonili, zo džěci čím lěpje serbsčinu nawuknu, čím bóle starši projekt podpěraja. Někotři samo paralelnje z džěscom serbsce wuknu.

- **Kotry prestiž ma druha rěč?**

Wuknje džěco rěč, kotraž je jara nahladna? Prestiž rěče měri so na tym, kak wysoki jeje standard je, abo na jeje rozšěrjenju po cyłym swěće abo po jeje ekonomiskej abo kulturelnej hódnoće. W towaršnosći pokazuje so rěčny prestiž předewšěm w nastajenju ludnosće a w spěchowanju přez kublanski system.

Serbščina je rěč najmjeńšeho słowjanskeho luda a ma wysoki standard. To so pokazuje w jeje strukturje ale tež na wysokim rěčnym niwowje tekstow, na př. literatury abo wědomostnych nastawkow. Jako mjeńšinowa rěč ma so tohodla čězko, dokelž maja mnozy ludžo jendželščinu jako wažnu a wo wjele bóle připóznatu. Džěl ludnosće wobhladuje serbsčinu jako mjenjehódnu, dokelž je wobmezowana na mały teritorij a na mały ludźi, kotřiž ju aktiwnje nałožuja.

Na druhim boku pak wobkedžbujemy w poslednich lětach přiběracy zajim na zažnym dwurěčnym kubljanju, štož jewi so w stupacej ličbje WITAJ-džěci. Kaž horjeka hižo naspomnjene, spěchuje sakske šulstwo serbsko-němsku dwurěčnosć přez „2plus”-koncept.

Eksistuja wšelake mjenjenja wo tym, kak derje dyrbi čłowjek dvě rěči zrozumić a rěčeć, zo by dwurěčny był. Dwurěčni ludžo sami praja husto, zo dwurěčnosć za nich woznamjenja, zo zamóža we woběmaj rěcomaj myslić a začuwać.

Dwurěčni ludžo zrědka wobě rěči jenak derje wobknježa. Zwjetša maja swoju wosobinsku „sylnišu” a „slabšu” rěč. To je normalne a ma wšelake přičiny, na př.

- **staroba:**

Rěči małych dźěci, kiž dwurěcnje wotrostu, so druhdy z rozdźelnej spěšnosću wuwiatej. Je móžno, zo małe dźěćo dwě rěči zrozumi, ale jenož jednu aktiwne rěči. Tuta je potom jeho sylniša rěč.

- **rozdźelenje rěčow w swójbje:**

W kotrej rěči nan z dźěsćom rěči, w kotrej mać? Štó dźěsću wjacě časa wěnuje? W kotrej rěči bratřa a sotry mjez sobu rěča?

- **aktualne rěčne kontakty:**

Kaž horjeka hižo naspomnjene, su socialne kontakty k rěčnikom jara wažne. Po tym kak intensiwne tute kontakty su, wuwija so z nimi zwjazana rěč.

WITAJ-dźěćo, kiž ma serbskorěčnych swójbnych abo přećelow, ma lěpše serbskorěčne znajomosće, hač druge WITAJ-dźěći z rzy němskeje wokoliny. Rozsudne njeje jenož, kak husto rěčne kontakty wobsteja, ale tež kotry wuznam maja jednotliwe wosoby za dźěćo. Rěč lubeho bliskeho čłowjeka dźěćo najspěšnišo nawuknje, dokelž chce z nim do kontakta přińć, na př. susod, kotryž ma wujki abo snano traktor.

- **tema rozmołwy:**

Wotwisnje wot temy ma rěčnik wšelaki słowoskład, na př. dokelž je temu hłownje w jednej rěči wuknył (na př. fyziku w němskej rěči). Liči pak lěpje serbsce, dokelž je matematiku w serbskej rěči měł.

- **wosobinska motiwacija:**

Začuwa něchtó jednu z rěčow jako wosebje wažnu, móže wón ju cyle wědomje zesylnić.

Dwurěčnosť čłowjeka potajkim njeje kruće postajena, ale so stajnje mjenja. Wobswět, šula abo powołanje, wosobinske zajimy abo kontakty wobwliwuja, do kotreje rěče so čłowjek bóle zanuri. Potajkim móže so „sylnosć” wěšteje rěče w běhu žiwjenja přeměnić.

2.2 Přiswojenje rěčow w zažnym dźěćatstwje

„Rěč a rěčne spěchowanje slušeja zdawna hižo k najwažnišim temam elementarneje pedagogiki. Nowe pak je, zo so přeco husćišo dopóznaća z moderneho slědženja mozow za zrozumjenje wuknjenskich procesow w zwisku z přiswojenjom a spěchowanjom rěče wužiwaja.

Najnowše dopóznaća slědženja mozow dopokazaja, zo móža dźěći hač do 4./5. lěta bjez problemow znajmjeńša jednu cuzu rěč nawknyć. Nadprodukcia synapsow (kontaktne městna) w přěnych lětach zmóžnja spěšne wuknjenje. Přez stajne nałożowanje (tež słyšenje) dweju rěčow so wjazby a mozowe bańki, kotrež rěče předžělaja, lěpje wuwija. Synapsy, kiž so njewužiwaja, so w přěnych žiwjenskich lětach zaso wottwarja. Wotrosće dźěćo jeno z jednej rěču, njewuwija so telko synapsow a wjazby wostanu ceńše. Kóžda zahe nawuknjena cuza rěč pak wjazby sylni a powjetši a da dobry zakład za dalše rěče. Puće w mozach su takrjec šěroko wuteptane a hodža so za dalše rěče lochce wužić – to rěka, dźěćo wuknje dalše rěče podobnje zlochka a intuitiwne kaž swojej přěnej rěči. Wuknje-li dźěćo hakle pozdžišo cuzu rěč, maja so za kóždu nowu rěč nowe wjazby, nowe puće wutworić – a to je wobćežne.

Nawuknjenje rěče ma nimo intelektualneje strony tež socialnu stronu. Tuta socialna komponenta je w předšulskej starobje wosebje wuwita. Dźěći w tutym času rěč njewuknu, ale sej ju po

příkladže staršich a kublarjow priswoja. Džěco ma so po wobstejacych rěčnych mustrach.”⁵

2.3 Lěpšiny zažneho dwurěčneho kubljanja

Britiscey a italsey wědomostnicy wuslědźichu, zo je powšitkowny wukon mozow lěpši, čim wjace rěchow čłowjek rěči. Přepytowachu mozy jedno- a wjacerěčnych ludži. Rozdžěl mozoweje substancy bě čim wjetši, čim zašo sej probandža druhu rěč priswojic počachu. Zda so, zo nawuknjenje druheje rěče – jako džěco abo młodostny – struktury w mozach změní.⁶

Wědomostnicy zwěsćichu, zo wuskutkuje so wužiwanje dweju a wjace rěchow pozitiwnje na duchowne wuwice džěsća. Dwurěčne džěci zamóža prjedy analytisce myslic, hač jednorěčne. Zamóžnosć abstrahowanja so spěšnišo wuwija. To pokazuje so w tym, zo dwurěčne džěco lochšo zapřimnje, zo je rozdžěl mjez wěcu a pomjenowanjom. Wone rozumi, zo móže so jedna wěc z wjacorymi zapřijećemi pomjenować (na př. kwětka a Blume) abo zo su rozdžěle mjez pomjenowanjami (na př. schneiden a krač, rězać, třihać).

Dwurěčne džěci maja jasne lěpšiny w matematiskim a přirodowědnym wobłuku. To dopokazaja na přikład tež wuslědki přepytowanja na Žylowskej zakładnej šuli. Šulska wjednica Claudia Winkler rozprawja, zo prawidłowne wuhódnoćenja a kontrole dopokazuja, zo WITAJ-džěci žane deficit w nałożowanju němčiny nimaja. W diagnostiskich testach rjadownjow 2 a 4, kiž so centralnje w Braniborskej přewjedu, docpěje wjetšina WITAJ-džěci nadpřerězne rezultaty.⁷

Dwurěčni nawuknu spěšnišo dalše rěče, dokelž su nawuknyli, mjez rěčemi spěšnje přešaltować. Woni wuknu swět runočasnje kaž přez dvě „woknje” zapřimnyć. To stopnjuje jich socialne kmanosće. Woni pokazaja wćipnosć a wotewrjenosć napřećo druhim kulturam a móža druhu kulturu a wědu w originalnej rěči přijimować.

2.4 Čehodla přiběra wědomje za dwurěčne kubljanje?

Dwurěčne kubljanje so přeco bóle přesadzuje. Je wjele přičinow za to, čehodla starši wědomje swoje džěci w dwěmaj rěčomaj kubłaja.

- **hospodarske přičiny:**

Dwurěčnosć wobhladuje so wot džěłodawarja rady jako přidatna kwalifikacija pola požadarjow za džěłowe městno. Dwurěčni sobudžělačerjo we wažnych pozicijach husto lěpje zasłuža, hač tajcy, kotřiž wobknježa jenož jednu rěč. Přetož dwurěčny personal móže dvě skupinje kupcow poslužować. Tež w medijach, kubljanju kaž tež w gospodarstwje a wikowanju ma dwurěčny čłowjek lěpšiny.

- **kulturelne přičiny:**

Mjenje rozšěrjene rěče su hižo dołho džěl našeje reality a su nošerjo cyle swójskeje kulturelneje tradicije. Tuta tradicija so husto přez rěč zwuraznja a nabudže džensa w našim času přeco wjetšu hódnotu – runje pola młodšeje generacije. Młodžina w cyłej Europje a cyłym swěće horja so za swójski pochad a swójskimi korjenjemi a z toho tež za swójsku kulturnu identitu. Wažnosć młodžiny wuzběhny njedawno prezident FUEN Hans-Heinrich Hansen na lětušim horjeka hižo naspomnjenym XII. zetkanju słowjanskich narodnych mjeńšin FUEN. W interviewje Serbskich Nowin praji: „Maće stoprocentnje prawje, hdyž prajiće, zo je trjeba, dorost spěchować. Bjez spěchowanja nimaja naše mjeńšiny dorost, bjez młodžiny so wone zhubja.”⁸

5 Staršiski list 2008 (3), str. 2

6 Předskok z dwěmaj rěčomaj, str. 19

7 hlej WITAJ- Informationen zur zweisprachigen Erziehung, str. 20 a 21

8 Serbske Nowiny 29.10.08, str. 3

Serbska mać, kotraž póscele swoje džěci do serbskeje pěstowarnje, praji: „Kubłanje w pěstowarni a tež doma skića móžnosć, zakład serbskeho wědomja položiť. Nimo zaběranja z němskej rěču sym toho měnjenja, zo džěco přewažnje bohatosć serbskeje rěče zeznaje a cyle jasnje rozeznawa mjez maćernej a cuzej nowej rěču. To je wažne za wuwice identity. Na to měli zamołwići a wězo tež starši hladać”⁹

Rěč njeje jenož wažny wurazowy srědk za kulturnu rozdźelnosć, ale tež posrědkowar za literaturu – basnistwo a spěwy. Mnoho mjenje rozšěrjene rěče maja tež dynamiske „moderne“ kultury: telewizija, dźiwadlo, nowiny, pop a rock.

- **wobswěto-politiske přičiny:**

Nic jenož wobswět ma so škitać, ale tež rěče maja ekologisku hódnotu a trjebaja wěsty škit. Rěč je runje tak džěl wobswěta kaž žiwy plót, hory a rěki. Rěče słušeja runje tak do přirodneje wšelakorosće swěta, na kotrymž smy žiwi a kotryž měł so wuchować a škitać za naše džěci a wnučki. Wjele rěčow, kotrež so mjenje naložuja, su stare a běchu dołhi čas wurazowy srědk za zhromadne dožiwjenja wěsteje skupiny čłowjekow. Zwiski k tutym stawiznam rěče njesměli zanjechać. Hdyž starši swoje džěci k naložowanju mjeńšinoweje rěče pozbudžuja, móža woni z tym tež swójske ideale lěpje sprosředkować.

- **regionalne přičiny:**

Mać, kotraž póscele swoje džěco do WITAJ-pěstowarnje w Němcach, powěda sčěhowace: „Hačrunjež njejsym serbsčinu jako džěco nawuknyła, sym tola ze serbskimi tradicijemi a naložkami wotrostła a mējach přez mać a přez wowku a džěda kontakt ze serbsčinu. Najebać słabych rěčnych znajomoscow čuju so jako Serbowka a chcych tute žiwjenske začuće swojimaj džěscomaj dale dać. Tež za mojeho muža su serbske tradicije, zakorjenjenje we Łužicy, na wažnosći nabyli. Tohodla smój so zhromadnje rozsudziłoj, naju džěsci dać do WITAJ-pěstowarnje w Němcach, zo byštej wot małosće sem ze serbsčinu wotrostłoj ... Mój muž a ja smój jara hordaj na naju džowce. Spytamoj, jimaj sprosředkować, zo su jeju dwurěčnosć a jeju serbske korjenje wulki dar.”¹⁰

2.5 Móžnosće staršich za wobwliwowanie dwurěčneho wuwica džěsća

Swójba bě a wostawa najwažniši faktor, zo by so serbsčina přichodneje młodej generaciji dale dała. Wot swójby nawuknje džěco wšitko, štož za pozdžišo trjeba. Kompetencu rěče sej džěco přez nastorki a pohnuwanje přiswoji. Njewobeńdzomna je lubosć staršeju k maćernej rěči. Pola čěšeńka je hižo tak, zo móže wón rěč nawuknyć we tym, zo ma intensiwny kontakt k maćeri abo k nanej. Wažny je kontakt z wočomaj a z čělom, tak nawuknje džěco rólu rěče. Staršej dyrbitaj džěscu wuwědomić, zo jemu tuta rěč wjele přinjese a potom wone rěč nawuknje a naložuje.

Kóždemu je znate, zo su džěci wćipne a so z tym tež rady sami wupruwuja. Wunošne je, hdyž džěci do wšědných situacijow so zapřijsa. Tak mjenujcy, bjez wulkeho přemyslenja a konsekwentneho wuknjenja kaž w šuli, nawuknu jónu rěč hrajkajcy a jónu wobchad ze wšelakimi předmjetami. Na přěnim městnje ma wězo přeco stać, zo dyrbitaj staršej z džěscom po móžnosći telko rěčeć kaž móžno, zo by so po staršimaj orientować móhło. Wažne dale je, zo mataj so staršej wo dobru maćerščinu prócować. Njesmědža so přeco samsne słowa wužiwać, ale tež z nowymi słowami ma so „džělać”. Z tym je wulki zakładny słowoskład daty.

9 Andrea Špitankowa w „10 lět modelowy projekt WITAJ”, str. 43

10 Sigrun Nasdala w „10 lět modelowy projekt WITAJ”, str. 41

Serbšćinu a němćinu sej džěćo w samsnej kwalifici přiswoja, hdyž so jemu slědowace wuměnjnja poskićeja:

- **konsekwentne džělenje rěčow**

Kóždy rěčny partner wužiwa we wobchadze z džěsćom přeco jednu a tu samu rěč. Tajke rěčne zadžerženje dorosćeneho mjenujemy „džělenje rěčow” abo tež princip „jedna wosoba – jedna rěč”. Přeložowanje, hdyž džěćo hnydom njerozumi, jemu při přiswojenju rěče njepomha. Nazhonjenja wuča: Rěčna konsekwenca dorosćenych sej na spočatku wjele prócy a dobreje wole žada. Počasu budže wobćežne rěčne džělenje samozrozumliwa zwučenosć.

- **dobry rěčny přikład**

Kóžda kontaktna wosoba prócuje so wo dobru serbšćinu abo němćinu.

- **akceptanca a wobstajna podpěra**

Rozsud za dwurěčnosć trjeba podpěru cyłeje swójbny. To rěka, zo jón wšitcy swójbni připóznawaja a trajnje podpěruja.

Dwurěčnje wotrosćace džěćo we Łužicy trjeba potajkim serbskorěčneho partnera a němškorěčneho partnera. Hdyž džěćo z dwěmaj rěčomaj wotrosće, wotměwa so přiswojenje kóždeju z rěčow po samsnych kročelach, hdyž so zakładny princip wobkedžbuje: Rěči so we wobchadze z džěsćom džělitej.

W serbskej swójbje rěča mać, nan a dalši serbscy přiwuzni, susodža a druzy z džěsćom přeco serbsce. Němskorěčny partner je w džensnišej Łužicy přewažnje němškorěčny wobswět, kotrehož wliw přiběra ze starobu džěsća. Němćina w susodstwje, w medijach a druhdže sama wot so wuskutkuje, zo sej ju kóžde serbske džěćo džensa wotpowědnje swojej starobje přiswoji. W serbskej pěstowarni móže němškorěčna kubłarka němški słowoskład džěći hišće zaměrnějšo skrućeć a wudospołnjeć, přez němške hrónčka a spěwčki.

W němškej swójbje wotrosće džěćo doma z němćinu. W tutym padže je pěstowarnja wažny serbskorěčny partner. WITAJ-kubłarka naložuje jeničce serbšćinu, bjez přeložowanja (imersija). Džěći zrozumja za krótki čas swoju kubłarku, tola same rěča kaž chcedža a móža. To budže spočatnje přewažnje němšce, pozdžišo pak přeco wjace serbsce.

W serbsko-němskej swójbje rěči kóždy swójbny z džěsćom w swojej maćeršćinje. Džělenje rěčow mjez dorosćenymi stawa so po hižo mjenowanym principje „jedna wosoba – jedna rěč”. Džěćo sej přiswoji wobě rěči runočasnje a rozeznawa rěče po rěčnym partneru: Spóznawa „maminu rěč”, „papowu rěč” abo rěč druhich wosobow (přiwuzneho, susoda, kubłarki atd.). W narodnje měšanych swójbach je tute džělenje rěčow wulke a naročne předewzaće. Tu ma so wosebje na to džiwać, zo so rěči njeměšatej. Móže so stać, zo so džěćo zamyli, hdyž so princip „jedna wosoba – jedna rěč” njedodžerži.

3 WITAJ – modelowy projekt

„W 90-tych lětach wuwi Serbske šulske towarstwo modelowy projekt WITAJ po ideji bretoniskeho modela DIWAN w Francoskej k spěchowanju a k rewitalizaciji hornjo- a wosebje delnjoserbskeje rěče. Zaměr modifcěrowaneho rewitalizaciskeho programa je, w předšuli tworić zakłady za to, zo džěći njenawuknu jenož rozumić, ale tež rěčeć. Po přecu staršich so z pomocu metody dospołnje imersije hižo w předšulskej starobje džěći do 'serbskorěčneje kupjele' zanurja. Hač do zastupa do zakładneje šule nawuknu džěći swojim kmanosćam a zamóžnosćam

wotpowědujo z dwěmaj rěčomaj (z němskej a serbskej) wobchadžeć.”¹¹

„WITAJ-kubłanje měri so po swojim zapołożenju na němske a měšanorěčne swójby, w kotrychž so serbščina jako wobchadna rěč njewužiwa, kiž pak chcedza swojim džěcom zažne dwurěčne kubłanje zmóžnić a jim rěčne a kulturne tradicije domizny na wysokim niwowje sposrědkować. W tutym zmysle njeliča serbske pěstowarnje, w kotrych so přewažnje serbske džěci kubłuja, jako WITAJ-pěstowarnje. Tam knježaca serbskorěčnosť tež mjez džěćimi samymi integruje jednotliwe němske džěci, kiž do tuteje pěstowarnje chodza. Z tym su džěci prosće nuzowane sej serbščinu spěšnje přiswojić, dokelž njebychu hewak dosć kontakta ze skupinu měli. We WITAJ-pěstowarni abo -skupinje pak su, kaž hižo naspomnjene, přewažnje džěci, kiž maja němčinu abo samo druhu rěč jako maćernu. Za nje je kubłarka faktisce jenička wosoba, kotraž prawidłownje z nimi serbuje a je ze serbskim swětom zeznajomi – to potrjechi wosebje přeněmčene kónčiny Łužicy.”¹²

3.1 Zasady a metodika

WITAJ-kubłanje zložuje so na metodu imersije, kotraž je najefektiwniša metoda za sposrědkowanje dwu- a wjacerěčnosće. Hłowna zasada je princip „jedna wosoba – jedna rěč”. Zakład imersije je, zo džěco na přirodne wašnje serbsce wuknje. Wuknje po samsnym puću, kaž je sej swoju maćerščinu přiswojiło: hrajkajo a bjez přeložowanja a napinaceho wuknjenja. Imersija rěka: so zanurić do něčeho. W rěčespytnjej literaturje nadeńdžeš wšelakore definicije a interpretacije tuteje metody.

Kak funguje imersija? We WITAJ-pěstowarnjach a -skupinach přiswojeja sej džěci z němskich a po narodnosći měšanych swójbow serbščinu wuspěšnje z pomocu imersije. Pěstowarka rěči stajnje serbsce z džěćimi – wona je za nich serbska kontaktna wosoba. Džěco zwjazuje z kóždej rěču wěstu wosobu a z dobom swój emocionalny počah k njej. Jenož na tute wašnje džěli jednu rěč wot drugeje. Tole je zakładny princip přirodneho přiswojenja rěče pola džěci.

Mać tež stajnje ze swojim džěscóm rěči, wobdawa je ze swojej rěču, z maćernej rěču. Tak zanuri so džěco do wěsteje rěčneje wokoliny. Mać njetrjeba pomocnu rěč, zo by ju džěco lěpje rozumiło. Wobsah wuprajenja „přeložuje so” z pomocu komunikatiwneho konteksta a z pomocu zadźerženja, tak na přikład z mimiku, gestiku, hłosom respektiwnje něšto so demonstruje, zwobraznja abo wospjetuje. Džěco wotwodźuje woznam słowow a sadow aktiwnje a kreatiwnje, wone słyši, widži, masa, začuwa a rozumi.

WITAJ-pěstowarka rěči po wopisowanym principje jenož serbsce. Dobra serbščina ma być jenička rěč kubłarki. Na sensibelne wašnje pomha wona džěscó, zo by z pomocu svojich zmysłow zrozumiło, što wona praji. Na jeje wušiknosći zaleži, so z pomocu gestiki, mimiki abo jednanja zwuraznić, jeli ju džěco woprawdže raz zrozumiło njeje. Nazhonjenja dopokazuja, zo maja džěci wulke wjeselo na tym. Hižo w běhu někotrych tydženjow zrozumi džěco wšitko, štož so rěči, a reaguje wotpowědnje. Džěco so ženje njenuzuje, nowu rěč aktiwnje nałožować. To přińdže cyle wot samo, pola jednoho prjedy, pola drugeho pozdžišo. Na spočatku je normalnje, zo džěco same přewažnje němsce rěči. Serbsce wobknježi jednotliwe słowa, wšelake rěčne wobroty ze wšědného pěstowarskeho dnja a wězo spěwčki a hrónčka, kotraž je w skupinje nawuknyło. Kak wobšěrne tute kmanosće su, je wotwisnje mjez druhim wot staroby a wot toho, kak dołho hižo WITAJ-skupinu wopytuje.

WITAJ-pěstowarnje, w kotrychž wšitcy přistajeni (na př. kubłarka, domownik, rjedzerka) z džěćimi serbsce rěča, skićeja najlěpše a najefektiwniše wuměnjenja za serbskorěčne wuwice džěci. Tute wobhospodarja jako nošer Serbske šulske towarstwo.

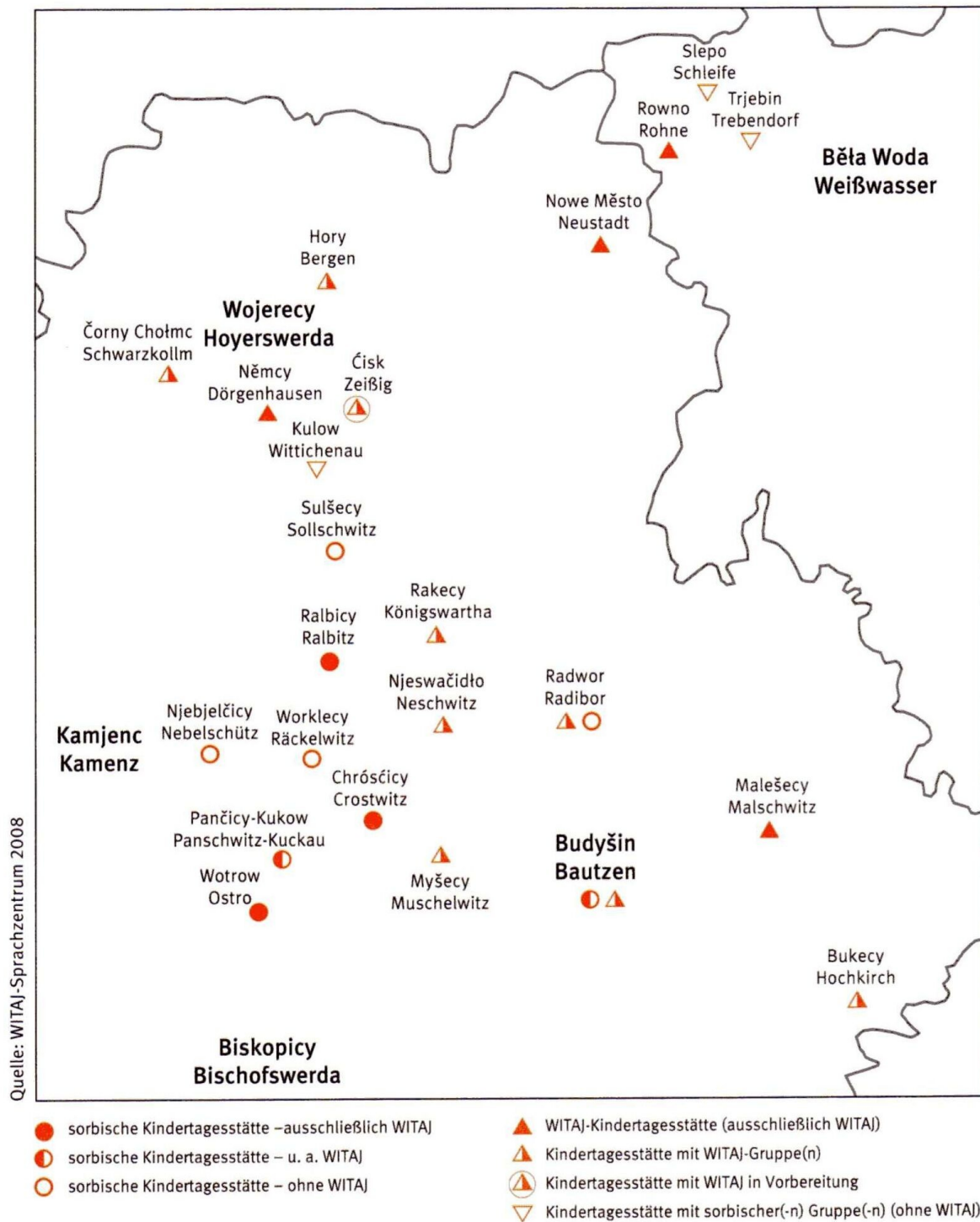
11 10 lět modelowy projekt WITAJ, str. 10

12 Serbska Šula, str. 110

Nimo toho su so w němskich pěstowarnjach, hdžež su sej jednotliwi starši WITAJ-kubłanje přeli, WITAJ-skupiny wutworili. Dokelž jedna so tu wo jednotliwe skupiny w zdžela jara wulkich němskich pěstowarnjach w němskej wokolinje, su w tutech skupinach wobstejnosće za wuspěšne přesadženje projekta wo wjele komplikowaniše hač w ryzy WITAJ- abo serbskej pěstowarni. Tak na přikład je serbska skupina jenož dopołdnja wěsty čas hač do připołdnja ze swojej serbskej kubłarku hromadže, rano a po připołdnišim sparje so serbske a němske skupiny husto hromadže kladu. Přez to njeje stajnje serbskorěčne zastaranje WITAJ-džěci přez cyły dzeń zawěšćene.

3.2 Přehlad z ličbami

Kindertagesstätten mit obersorbischem Sprachangebot im Freistaat Sachsen 2008

Serbske a WITAJ-pěstowarnje z hortom w Sakskej (staw měrc 2008)¹⁴

wjes	założena	skupiny	dźěci	nošer
Němcy	01.04.1999	2	26	SŠT ¹⁵
Rowno	01.07.1999	3	35	SŠT
Malešecy	15.09.2000	3	39	SŠT
Chrósćicy	01.01.2001	8	129	SŠT
Ralbicy	01.01.2004	6	118	SŠT
Wotrow	01.01.2006	3	30	SŠT

WITAJ-skupiny w druhich pěstowarnjach w Sakskej (staw apryl 2008)¹⁶

město / wjes	założena	skupiny	dźěci	nošer
Budyšin	01.09.1997	5	71	CSB ¹⁷
Rakecy	01.01.1999	1	17	CSB
Myšecy	01.03.1999	2	21	gmejna Hodźij
Njeswačidło	01.09.1999	1	20	DRK ¹⁸
Hory	01.09.2000	2	29	gmejna Halštrowska Hola
Budyšin	09.08.2001	1	17	AWO ¹⁹
Radwor	01.02.2002	1	15	AWO
Pančicy-Kukow	01.08.2002	2	36	CSB
Čorný Chołmc	01.10.2002	1	12	město Wojerecy
Nowe Město	01.10.2002	1	13	gmejna Sprjewiny Doł
Bukecy	01.11.2005	1	18	AWO

14 10 lět modelowy projekt WITAJ, str. 10

15 Serbske šulske towarstwo

16 10 lět modelowy projekt WITAJ, str. 11

17 Křesćansko-socialny kubłanski skutk (Christlich-soziales Bildungswerk)

18 Němski čerwjeny křiž (Deutsches Rotes Kreuz)

19 Dźělačerske dobročelstwo (Arbeiterwohlfahrt)

4 Přepytowane pěstowarnje

Sym so wědomje za přepytowanje třoch rozdžělnych pěstowarnjow rozsudžiła. Tak je Worklečanska pěstowarnja dwurěčna pěstowarnja bjez imersije, to rěka w njej so rěči bjez konsekwentneho dźelenja rěče. Tu rěči so z dźěscom w tej rěči, kotruž rozumi a nic jenož konsekwentnje serbsce. Serbske spěwy, basnje a rejki nawuknu wšitke dźěći. Malešanska pěstowarnja je WITAJ-pěstowarnja, hdžež so wšitke dźěći po metodze imersije kubłaja. Kubłarki a techniski personal serbsčinu wobknježa a stajnje naložuja. Myšečanska pěstowarnja je němska pěstowarnja z dwěmaj WITAJ-skupinomaj. W njej so dźěći tež po metodze imersije kubłaja.

4.1 Malešecy

WITAJ-pěstowarnja Malešecy

Nawjes 26

02694 Malešecy

- založena 15.09.2000
- 3 skupiny
- 39 dźěći (staw měrc 2008)
- nošer: Serbske šulske towarstwo

4.2 Myšecy

Pěstowarnja Myšecy

02633 Myšecy

- němska pěstowarnja z WITAJ skupinu
- WITAJ-skupina založena: 1.3.1999
- 2 skupinje
- 21 dźěći (staw apryl 2008)
- nošer: gmejna Hodźij

4.3 Worklecy

Pěstowarnja Worklecy

Hłowna 48

01920 Worklecy

- 41 dźěći (staw september 2008)
- nošer: gmejna Worklecy

5 Kak mysla starši wo dwurěčnym kubljanju? (wuhódnoćenje naprašnikow)

5.1 Postupowanje

Po dorěčenju z nošerjom pěstowarnjow sym staršim w oktobru 2008 naprašniki a přewodźacy list wudželi. Naprašowanje bě anonymne a dobrowólne. Naprašnik bě dwurěčny, dokelž dyrbi so wobkedźbować, zo wšitcy starši serbsčinu njewobknježa. Tak sym naprašnik z přeco 14 prašenjami za Malešansku a Myšečansku pěstowarnju nastajila a za Worklečansku pěstowarnju z 13 prašenjami. Rozdželná ličba prašenjow je přez to nastala, dokelž dyrbju na to džiwać, hač ma pěstowarnja kontakt z WITAJ abo nic. Tohodla sym někotre prašenja hinak formulowała abo přidatnje přiwzała. To pak so hišće pozdžišo w dalšim wotběhu tutoho džela pokaza.

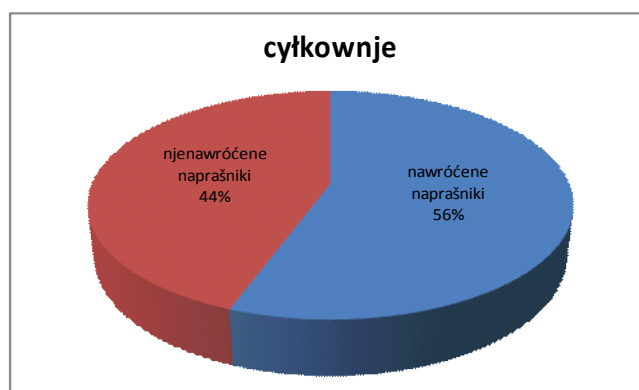
5.2 Analyza

We wšitkich třoch pěstowarnjach su so cyłkownje 106 naprašnikow wudali. Z toho su 59 wupjelnych naprašnikow wrócili, štož wotpowěduje 56%. Je to zwjeselacy rezultat, dokelž je wjetšina staršich sej chwile wzała a naprašnik wupjelniła.

W zawodnym lisće, kotryž sym do kóždoho naprašnika zapřijała, steji, zo njeje winowatosć staršich na wšitke prašenja wotmołwić. Někotři su woprawdže tež jenož na džěl prašenjow wotmołwili. Tohodla su druhdy njestajne wuslědky spóznać, to rěka, zo njehodža so měnjenja staršich k wěstym prašenjam přeco cyle 100% wuličić. Džěl staršich je jenož na prašenja přednjeje strony wotmołwił. Tu nastanje za mnje prašenje, hač su snano zadnju stronu naprašnika přewidželi, dokelž njeběše tu ani jedneje wotmołwy.

W Malešecach dóstach 13 naprašnikow zaso tak wróco, kaž sym je wotedała. Njebě ani jeničkeje wotmołwy. Na čim to zaleži? Snano njejsu tam tola telko džěci, kaž je so mi prajiło. Abo snadź nochcedža starši tak husto naprašniki wupjelnić. Přetož Malešanska pěstowarnja je WITAJ-pěstowarnja, hdžež so husćišo analyzy přewjedu, zo bychu wědomostnicy zwěsćili, kak so džěci wuwija. Tohodla sej myslu, zo móhla to jedna přičina za wróćenje prózdných naprašnikow być.

naprašniki	Malešecy	Myšecy	Worklecycy	cyłkownje
wudate	44	21	41	106
nawrócene	20	14	25	59
nawrócene w procentach	45%	67%	61%	56%

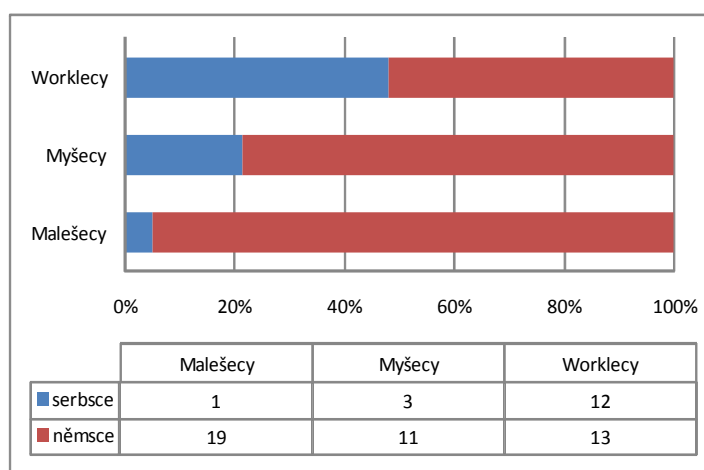

přehlad 1: nawrócene naprašniki

Někotři starši wotmołwichu za wjacore džěci, to rěka wjace hač jedne džěco z tuteje swójby wopytuje pěstowarnju. Su to: w Malešecach 4 króc dvě džěsći, w Myšecach jónu dvě džěsći a we Worklecach 3 króc dvě džěsći a jónu štyri džěci. Cyłkowna ličba džěci, wo kotrež w naprašnikach dže, wučinja potajkim 70.

Kaž horjeka hižo naspomnjene sym serbski a němski naprašnik nadžěłała a do kóždeje swójby dała. Starši su rozsudžili, w kotrej rěči chcedža wotmołwić. W Myšecach, kaž tež w Malešecach je – kaž wočakowane – jasna wjetšina staršich němsce wotmołwiła. Stej to wjesce zwonka tak mjenowaneje serbskeje „jadroweje” kónčiny a matej tohodla jenož jara snadny podžěl serbskeho wobydlerstwa. W Myšecach su 3 starši serbsce wotmołwili, štož wučinja 21%. W Malešecach pak je jenož jedyn staršiski dom serbsce wotmołwił, a to wučinja procentualnje 5%.

We Worklečan pěstowarni je nimale płojca staršich na serbski a snadna wjetšina na němski naprašnik wotmołwiła. Rezultat mje překwapi, dokelž su Worklecycy wosrjedž serbskorěčneho teritorija a maja hišće poměrnje wulki podžěl serbskorěčneho wobydlerstwa. Bych tohodla wjace serbskich wotmołwow wočakowała. Móžna přičina za wjetšinu němskich wotmołwow je po mojim měnjenju wulka ličba měšanych mandželstwow. Tu je snano němski partner wotmołwił. To je jenož teza, dokelž njewučitaš to z naprašnika.

přehlad 2: W kotrej rěči su starši na naprašnik wotmołwili?

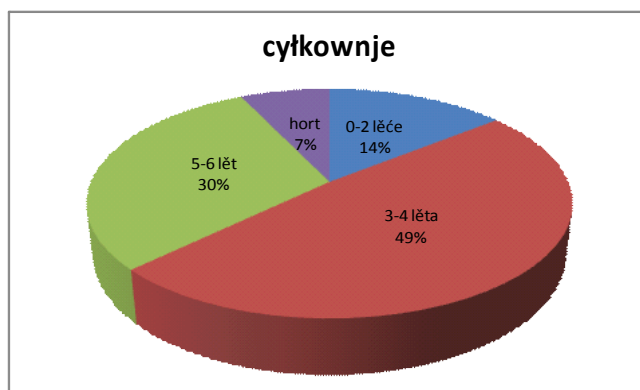
1. prašenje: Kak stare je Waše džěco?

	Malešecy	Myšecy	Worklecycy	cyłkownje
0 do 2 lěće	4	1	5	10
3 do 4 lěta	8	10	16	34
5 do 6 lět	8	4	9	21
hort	4	0	1	5
suma	24	15	31	70

Z cyłkowneje ličby džěci su najwjace (nimale połojca) w starobje 3 do 4 lěta (49%), najmjenje w skupinje najmjeńšich (w starobje wot 0 do 2 lět), tuto wučinja 14%. Nimale třecina džěci (30%) zastupja 2009 abo 2010 do šule. Wotmołwili pak njejsu jenož starši pěstowarskich džěci, ale tež 7% starši hortowskich džěci.

Přirunujo wšitke tři pěstowarnje zwěsćiš, zo je tež w kóždej jednotliweje pěstowarni procentualna ličba džěci mjez 3 a 4 lětami najwjetša (Malešecy 33%, Myšecy 52% a Worklecycy 67%).

Najmjenje džěci je w kóždej pěstowarni mjez najmjeńšimi (Malešecy 17%, Myšecy 6% a Worklecycy 16%). Jedna přičina za to móhla byc, zo so starši wědomje za kubłanski dowol rozsudza. Při wuhódnocěnju je prašenje nastalo, hač přiwzaja so do jednotliweje pěstowarnje scyła džěci pod jednym lětom. Tute prašenje pak njebě wobstatk tutoho džěla. Potajkim móhla dalša přičina za nisku ličbu džěci w starobje hač do dweju lět byc, zo žlobikowe džěci najprjedy druhdze chodza a hakle wot wěsteje staroby do jedneje z tu přepytowanych pěstowarnjow.

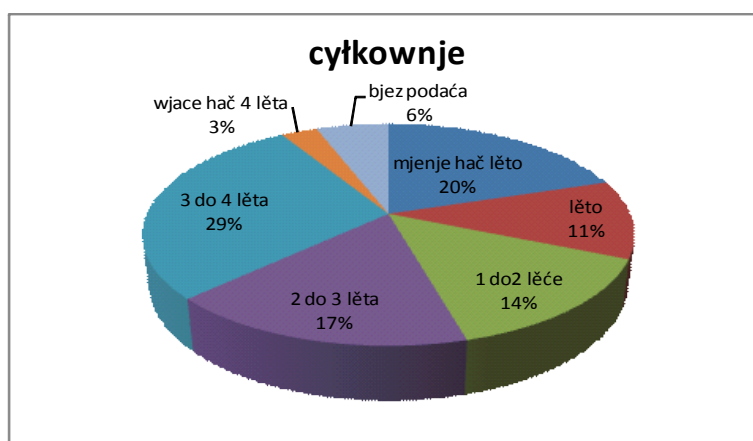

přehlad 3: staroba džěci

2. prašenje: Kelko lět chodži hižo do pěstowarnje?

	Malešecy	Myšecy	Worklecyc	cyłkownje
mjenje hač lěto	4	4	6	14
lěto	2	2	4	8
1 do 2 lěće	4	3	3	10
2 do 3 lěta	5	2	5	12
3 do 4 lěta	6	4	10	20
wjace hač 4 lěta	2	0	0	2
bjez podaća	1	0	3	4

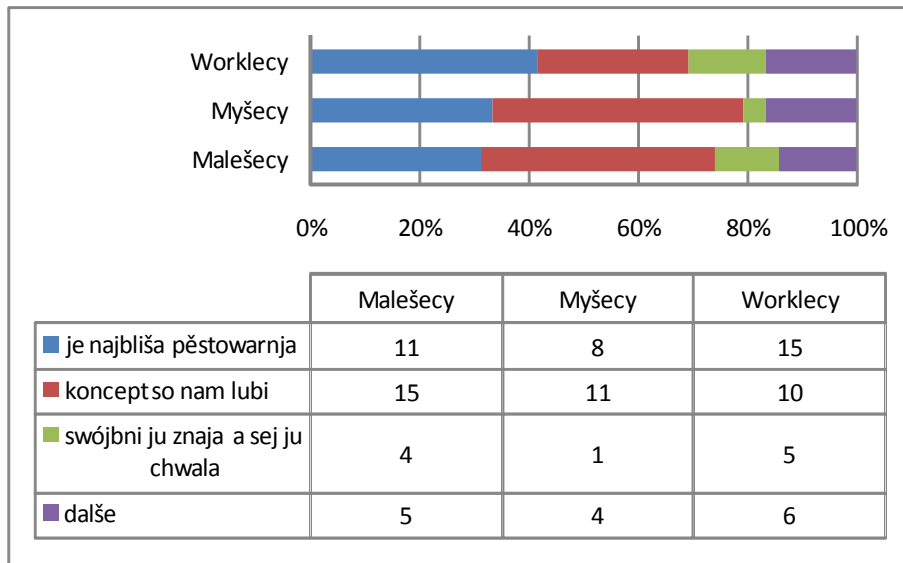
Procentualnje najmjenje dźěći su hižo wjace hač 4 lěta w pěstowarni. Stej to we wšitkich třoch přepytowanych pěstowarnjach 2 dźěsći, štož wučinja dohromady snadne 3%. Hakle lěto chodži 11% dźěći do pěstowarnje. 14% dźěći wopyta pěstowarnju hižo jedne do dwě lěće, 17% w časowym wotrězku mjez dwěmaj a třomi lěta. Mjenje hač lěto, potajkim hakle někotre měsacy wopyta pěstowarnju 20% dźěći, štož wučinja pjećinu móžnych wotmołwow. Procentualnje najwjace dźěći – a to 29% – wopyta pěstowarnju hižo 3 do 4 lěta. 6% staršich pak na prašenje scyła wotmołwiło njeje. Wo přičinach njehodži so špekulować, dokelž njeběše winowatosć na wšitke prašenja wotmołwić.

přehlad 4: čas, kiž dźěćo hižo w pěstowarni přebywa

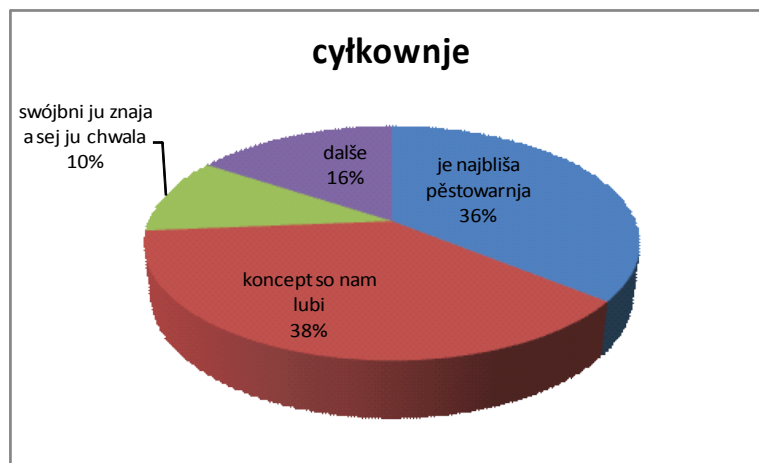
3. prašenje: Čehodla sće Waše dźěćo do tuteje pěstowarnje dali? (bě móžno, wjacore wotmołwy nakřižować)

- je najbliša pěstowarnja
- koncept so nam lubi
- swójbni ju znaja a sej ju chwala
- dalše

přehlad 5: Čehodla sće Waše džěčo do tuteje pěstowarnje dali?

Hdyž wobhladamy sej wotodate wotmołwy cyłkownje, zwěsćimy, zo stej woblubowanosc koncepta a bliskosc pěstowarnje hłownej přičinje za rozsud (hromadže 74%). Při tym wobwliwuje staršich prašenje za konceptom pěstowarnje ze snadnej wjetšinu (wo jenož 2 procentowej dypkaj). Fakt, zo swójbni ju znaja a sej ju chwala kaž tež dalše přičiny hraja při rozsudže jenož minimalnu rólu. Najmjenje staršich – a to 10% – je sebi pěstowarnju na doporučenje wuzwolilo.

přehlad 6: Čehodla sće Waše džěčo do tuteje pěstowarnje dali?

Z wuslědka, zo je 10% staršich přez doporučenje swójbných swoje džěči do tuteje pěstowarnje dało, je wuwidžeć, zo sej starši pěstowarnju a jeje kubłarki chwala. To wučitaš wosebje tež z dalších přičin, kotrež su starši do naprašnika zapisali:

- jara přecelny personal
- džěsću wotpowědne kubłanje
- swójbna atmosfera
- mała pěstowarnja, tohodla móža so džěsću intensiwnišo wěnować

- džěći wuknu serbsce
- WITAJ-skupina
- jara dobre a lubozne zastaranje z wulkotnymi aktiwitami
- sympatija za kubłarki
- dobry wobchad z džěćimi
- dobre mjeno, dobry nawod, dobry team
- cyłkowny wobswět (zahroda atd.) so nam lubi
- mała pěstowanja z přijomnej a přitulnej atmosferu
- małka pěstowarnja.

Dale su starši scěhowace přičiny mjenowali, kotrež pak so njehodža bjezposrědnje jako chwalba za pěstowarnju zarjadować:

- dwurěčnosť
- přijomni starši
- zo by džěćo wjesne džěći zeznało
- přenje městno, kotrež dóstachmy
- gmejnska pěstowarnja.

Zajimawe je tež, zo je we wšitkich třoch pěstowarnjach procentualny podźěl dalšich přičin někak jenaki. W Malešecach wučini tuto 14%, w Myšecach a Worklecach 17%.

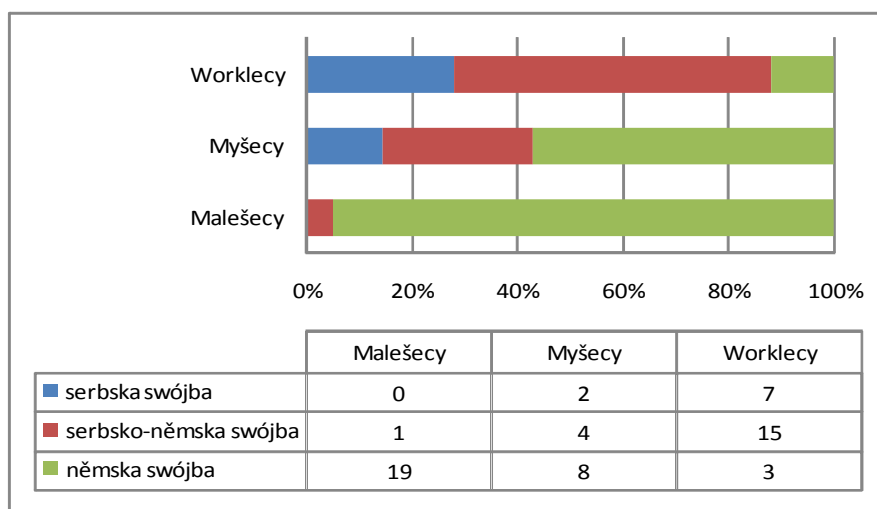
Tu móžu zwěsćić, zo so starši woprawdže za kubłanje swojich džěći zajimuja a jim spytaja wšelake móžnosće skićić, zo bychy so doprědkarsce wuwic móhli. Woni su potajkim derje informowani wo lěpšinach dwurěčneho kubłanja a jeho wuskutkach.

Kaž sym wočakowała, je wulka wjetšina staršich Malešanskeje kaž tež Myšečanskeje pěstowarnje wědomje swoje džěći do WITAJ-pěstowarnje dała, zo by so džěćo po koncepcje „jedna wosoba – jedna řeč” dwurěčnje kublało. W Malešanskej pěstowarni wučinja to 43% a w Myšečanskej pěstowarni 46%.

Porno tomu je so wjetšina Worklečanskich staršich (41%) bliskosće dla za tamnišu pěstowarnju rozsudžiła a jenož 28% staršich dla koncepta. Zwisować móže to tež z tym, dokelž su Worklecy serbska wjes ze zjawnym serbskim abo dwurěčnym žiwjenjom. Dokelž je serbsčina tež zwonka pěstowarnje abo šule prezentna, wočakuje so, zo móže wjetšina džěći serbsce.

4. prašenje: Kotreho pochada je Waše džěćo?

- serbska swójba
- serbsko-němska swójba
- němska swójba

přehlad 7: Kotreho pochada je Waše džěčo?

Z cyłkowneho diagrama za wšitke tři pěstowarnje hodža so tak cyle jasne tendency w jednotliwych pěstowarnjach wučitać. W diagramje rozeznawam serbsku swójbu, němsku swójbu a narodnje měšanu swójbu. W Malešecach ani jedna serbska swójba njeje a nimo toho je jenož jedna narodnje měšana swójba, stož wučini 5%. Absolutnu wjetšinu wučinja němske swójby a to z 95%. Wuslědk zwisuje z tym, zo jedna so tu wo přeněmčenu wjes w něhdyšej serbskej ewangelskej kónčinje wuchodnje Budyšina. Němscy starši, z kotrychž maja snano někotři serbskich přjedownikow, su zajimowani na dwurěčnym abo serbskorěčnym kublanju swojich džěci a so wědomje za WITAJ rozsudža. Woni chcedža swojim džěcom šansu spožčić, druhu kulturu zeznać a z tym sej tež wěste lěpšiny zdobyć. Widžu w tym hižo přenje pozitiwne wuslědky programa abo koncepta, zo su woprawdže tež němscy starši zajimowani na serbskej rěči – a to ze stupacej tendencu. To nazhonich tež na konferencomaj wo WITAJ (hlej žórła).

Podobna je situacija w Myšecach, hdžež je wjace hač połojca džěci němskeho pochada (57%). Ale mamy tam tež dvě serbskej swójbje, štož wotpowěduje 14%, a nimo toho štyri serbsko-němske swójby – to wučinja 29%. Tež tu so pokazuje, zo so wosebje němscy starši za WITAJ-koncept rozsudža a z tym swojim džěcom jónkrócnu šansu daja, kotraž jim za čas swojeho džěcatstwa k dispoziciji nješteješe.

We Worklecach je wjetšina džěci z narodnje měšanych swójbow a to 60%. Na druhim městnje potom slěduje hnydom serbska swójba z 28%. Kaž hižo horjeka naspomnjene, zwisuje to wosebje ze serbskorěčnej wokolinu, dokelž leža Worklecy w centrumje serbskorěčneho teritorija. Ale tež němske swójby daja swoje džěci do Worklečanskeje pěstowarnje (12%). Wulka wjetšina džěci – nimale tři štwórciny – přinědže z měšanych abo němskich swójbow.

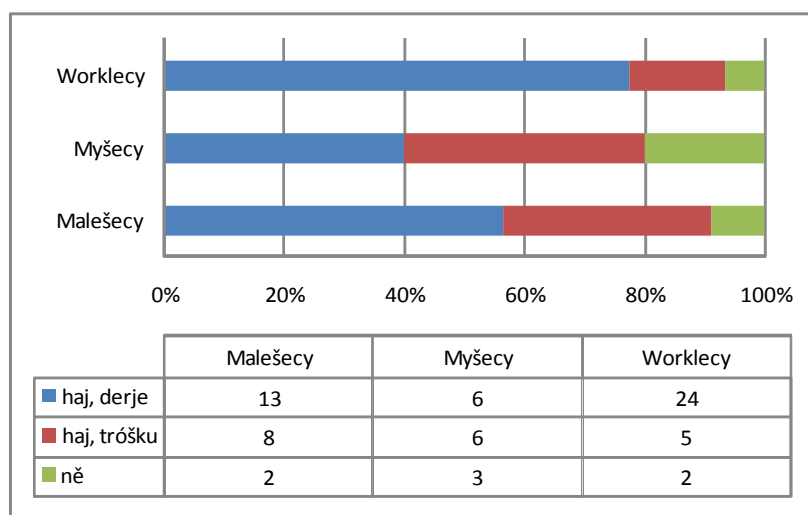
5. prašenje: Rozumi džěčo serbsce?

- haj, derje
- haj, tróšku
- ně
- njewěm

Za lepší přehlad sym za analyzu tutoho prašenja wšitke tři pěstowarnje do jednoho přehlada zjednočila. Tu je wuwidzeć, zo rozumi we Worklečanskej pěstowarni wjace hač połojca džěci serbsce, su to w absolutnej ličbje 24 wot 31 džěci. To zwisuje we hłownym z kónčinu, w kotrejž leži wjeska Worklecy (hlej karta: „Kindertagesstätten mit obersorbischen Sprachangebot im Freistaat Sachsen 2008” na str. 12 tutoho džěła). We Worklecach a wokolinje mamy dobru serbskorěčnu substancu. Dwě džěsci njerozumitej serbsce, kotrejž pochadźatej z němskeje swójby. Pjeć džěci rozumi tróšku serbsce, ale hišće nic wšitko. Tu ma so tež staroba džěsca wobkedźbować a kak dołho hižo do pěstowarnje chodži.

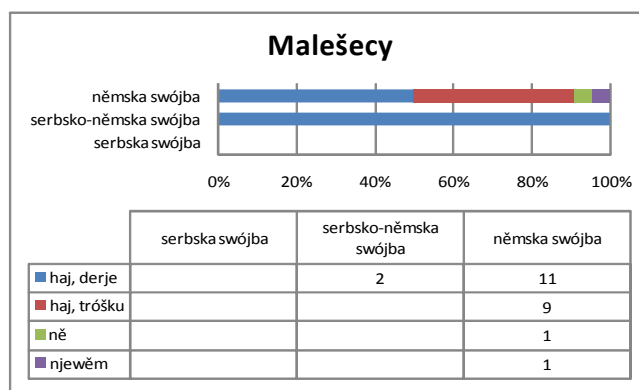
W Myšecach mamy samsny podźěl džěci, kotrež derje abo tróšku serbsce rozumja, kóždy raz 6 džěci. Ale tež tu je hišće pječina, kotraž njerozumi serbsce, a to su 3 džěci wot cyłkownje 15. Příčiny za to móža wšelake być, na příklad staroba džěsca abo čas přebywanja w pěstowarni. Tole za kóžde džěco zwěsćić, by časowy wobjim džěła překročilo.

W Malešecach rozumi wjace hač połojca wšitkich džěci serbsce. To je w přirunowanju z Myšecami lepší rezultat, hačrunjež je tu ličba džěci němskeho pochada wo wjace hač połojcu wjetša. Tu pokazuje so jasna tendenca: čím intensiwniši abo dlěšodobniši je serbskorěčny kontakt, čím lépe su serbskorěčne znajomosće džěci. Při tajkich prašenjach je wuspěch konsekwentneho přesadźenja WITAJ-koncepta spóznać.

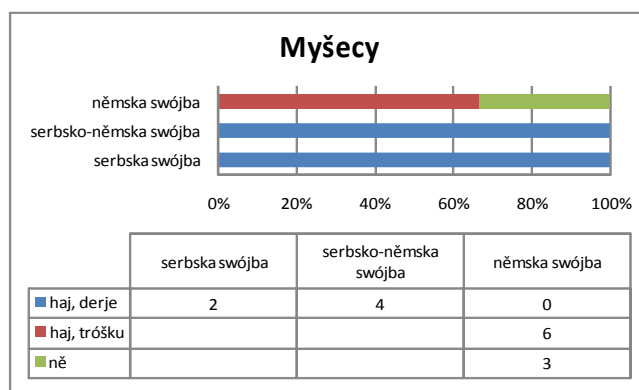
přehlad 8: Rozumi džěco serbsce?

Zajimawy je zwisk mjez pochadom džěsca a jeho serbskorěčnymi znajomosćemi. Tohodla sym z wotmołwow na 4. a 5. prašenje slědowacy přehlad nadźělała. To je jedna z hłownych příčinow za rozdźělne řečny staw džěsca w jenakej starobje. Nimo toho je to wězo wotwisne wot toho, kak dołho džěco hižo do pěstowarnje chodži. Hdyž němske džěco hakle ½ lěta do pěstowarnje chodži, je jasne, zo njemóže serbsku řeč hišće tak derje rozumjeć abo tež řečeć, kaž džěco, kotrež hižo 4 lěta do pěstowarnje chodži. Worklečansku pěstowarnju sym drje sobu zapřijała, ale tam ma so wobkedźbować, zo je wjetšina džěci ze serbskeho resp. měšaneho ródneho domu a tak hižo řeč před zastupom do pěstowarnje wobknježi.

přehlad 9: zwisk mjeze serbskimi znajomosćemi a pochadom džěsća

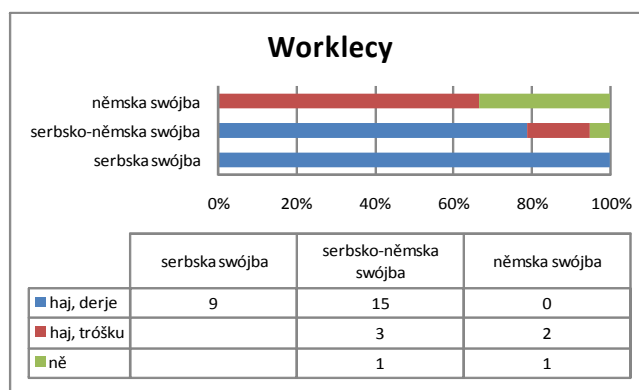
W Malešanskej pěstowarni je wuwidzeć, zo njeje drje žana serbska swójba a wjetšina džěci pochadza z němskeje swójby. Ale najebač toho je rěčny staw němskich džěci hižo jara dobry. Połojca němskich staršich poda, zo jich džěco serbsčinu derje rozumi a dale wjace hač 40%, zo džěco tróšku rozumi. W serbsko-němskej swójbje wobknježi džěco dobru serbsčinu, to nastupa tu dwaj staršiskej domaj.

přehlad 10: zwisk mjeze serbskimi znajomosćemi a pochadom džěsća

W Myšecach je tež wjetšina džěci němskeho pochada, wone tróšku serbsce rozumja. Ale mamy tež 3 džěci, kotraž njerozumja docyla serbsce. Njeznajemy pak přičiny za to. Kaž horjeka hižo naspomnjene, móža tute wšelake być. Zwjeselace je, zo rozumja wšitke džěci ze serbskeje a serbsko-němskeje swójby derje serbsce. To njeje samozrozumliwe. Znaju tež příklady serbskich abo měšanych swójbow, kotrychž džěci serbsce njemóža.

We Worklecach pochadza wjetšina džěci z narodnje měšanych swójbow a wjetšina z nich zaso rozumi derje serbsce. Wšitke džěci ze serbskeje swójby tež swoju mačernu rěč rozumja. Z němskeje swójby pochadzeja 3 džěci, kotraž pak – přirunuju z Malešanskej pěstowarnju – serbsce jenož tróšku rozumja, potajkim jara mało. To zaleži snadź na tym, zo rěči so w pěstowarni z džěsćom w tej rěči, kotruž wone rozumi a nic konsekwentnje serbsce kaž pola WITAJ-projekta.

přehlad 11: zwisk mjze serbskimi znajomosćemi a pochadom džěsća

6. prašenje: Rěči džěčo serbsce?

- haj, derje
- haj, tróšku
- ně
- njewěm

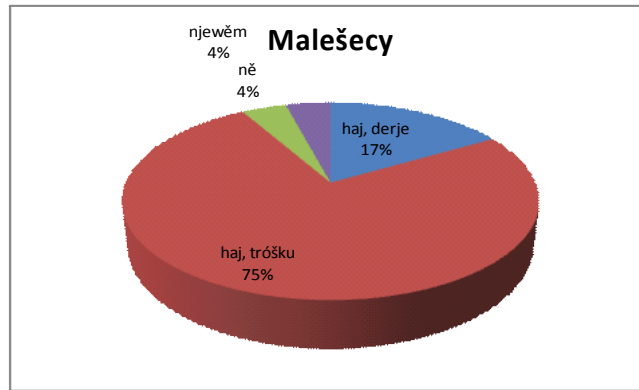
Při tutym prašenju je widžeć, zo najwjace džěci pěstowarnje, hdžež je WITAJ-koncept zaklad, serbsku rěč tróšku rěča. Su to w Malešecach 75% džěci a w Myšecach 53%. Při tym chcu na to pokazać, zo je wjetšina z nich němskeho pochada. Tohodla je to woprawdže dobry wuslědk.

4% Malešanskich a 27% Myšečanskich staršich poda, zo jich džěčo serbsćinu njerozumi. Wo přičinach hodži so jenož špekulować. Snano njemóža to prawje posudžować, dokelž sami serbsce njerěča. Potajkim džěčo z nimi tež serbsce njerěči, wšako je rěč na wosobu wjazana.

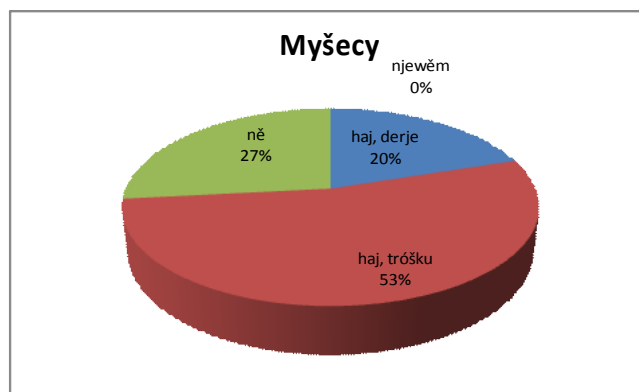
Malešecy bě jenička pěstowarnja, hdžež bě snadny džěl staršich toho měnjenja, zo njemóža dokładnje prajíc, hač rěči džěčo serbsce – to wučinja 4%. Zwisuje to snano z tym, zo su starši němskeho pochada a džěčo z nimi potajkim doma serbsce njerěči. Woni su toho měnjenja, zo móže tute prašenje jenož kubłarka wotmołwić.

Zbytk džěci a to w Malešecach 17% a w Myšecach 20% rěči derje serbsce.

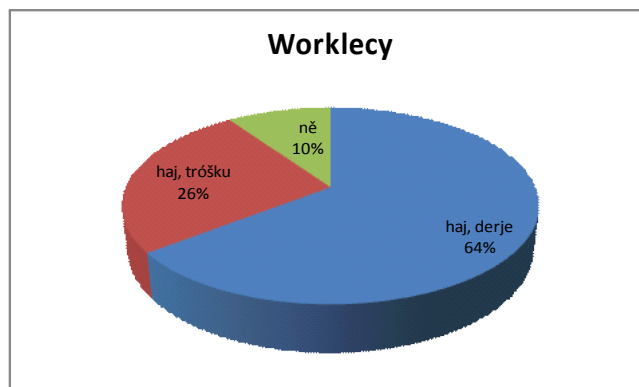
Přirunujo ličby 5. a 6. prašenja wopodstani so wobkedžbowanje z WITAJ-projekta, zo džěci serbsćinu najprjedy jenož rozumja a poněčim hakle započnu rěčeć, jedyn prjedy, druhi pozdžišo.

přehlad 12: Rěči džěčo serbsce?

Kaž wočakowane rěči absolutna wjetšina (64%) džěči Worklečanskeje pěstowarnje jara derje serbsce. Přičina za to steji we wuhódnoćenju předchadźaceho prašenja. Ale tež 10% džěči we Worklečanskej pěstowarni njerěča serbsce. Zbytk džěči a to 26% rěči tróšku serbsce, štož je tež zaso wotwisne wot pochada swójby a wot swójbnje wobchadneje rěče.

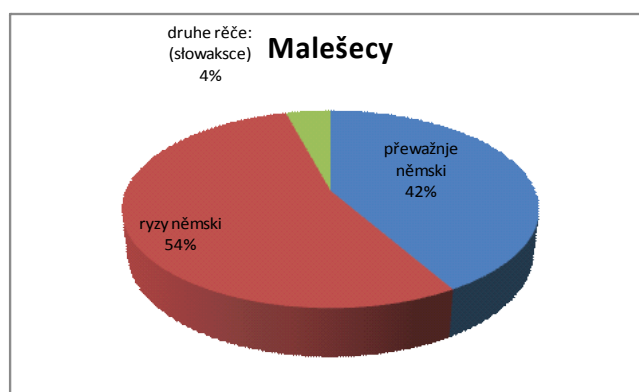

přehlad 14: Rěči džěčo serbsce?

7. prašenje: Kajki je wobswět džěsća zwonka pěstowarnje?

- přewažnje serbski
- serbsko-němski
- přewažnje němski
- ryzy serbski
- ryzy němski
- druhe rěče

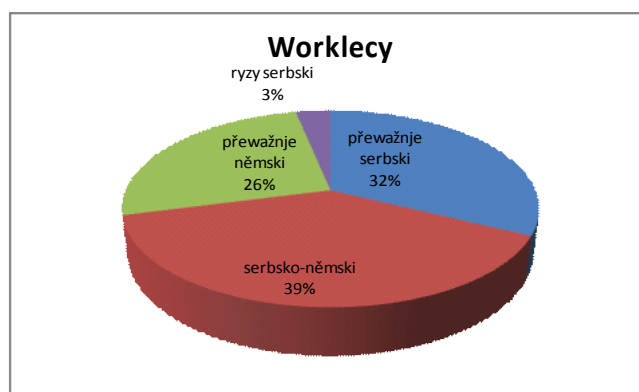
W Malešecach je najwjetši dźěl džěci w ryzy němskim wobswěće žiwy, a to 54%. To wotpowěduje rěčnej situaciji w Malešanskej kónčinje (hlej karta: „Kindertagesstätten mit obersorbischen Sprachangebot im Freistaat Sachsen 2008” na str. 12 tutoho džěła). Tohorunja wulki podźěl džěci je zwonka pěstowarnje w přewažnje němskim wobswěće žiwy, štož wučinja 42%. Serbskorěčny wobswět nima ani jeničke džěco, ale za to ma jedne džěco druhi rěčny wobswět, kaž na přikład słowakski. Tu mamy pad wjacerěčneho kubłanja – němsce (wobswět), serbsce (pěstowarnja) a słowaksce (swójba).

W Myšecach mamy jenaki podźěl ryzy němskeho a serbsko-němskeho wobswěta, štož wučinja stajnje 40% džěci. A z tym zwostanu hišće 20% džěci, kotrež su w přewažnje němskim wobswěće žiwi. Z toho rezultuje, zo je 60% džěci bóle na němski wobswět wjazane. Čim bóle je fakt z předchadźaceho prašenja zwjeselacy, mjenujcy zo wjace hač połojca džěci najebač němskeho wobswěta derje serbsce rěči. To rěka, zo je tež w němskim wobswěće móžno, druhi rěč nawuknyć a so dwurěčnje kublać dać.

přehlad 16: Kajki je wobswět džěsća zwonka pěstowarnje?

We Worklečanskej pěstowarni je wjetšina džěci (39%) žiwa w serbsko-němskim wobswěće. 32% džěci wobdawa so z přewažnje serbskim wobswětom a 26% džěci z přewažnje němskim. Džiwała sym so přez wuslědk nastupajo rzy serbski wobswět džěci, su to jenož snadne 3%. Ale to je tež wězo wotwisne wot kontaktnych wosobow a wot toho, kak intensiwny tutón kontakt je. To chcu w mojim přichodnym prašenju rozložić.

8. prašenje: Prošu nakřižujće, štó ma z džěsćom serbskorěčny resp. němskorěčny kontakt! (je móžno, wjacore wotmołwy nakřižować)

● nan	● bratr / sotra
● mać	● wuj(ojo) / ćeta (-y)
● džěd (maćerny bok)	● kuziny / kuzenki
● wowka (maćerny bok)	● susodža
● džěd (nanowy bok)	● přećeljo
● wowka (nanowy bok)	

serbskorěčny kontakt:

	Malešecy		Myšecy		Worklecy	
	absolutna ličba	w procentach	absolutna ličba	w procentach	absolutna ličba	w procentach
nan		0%	5	33%	16	52%
mać	3	13%	3	20%	12	39%
džěd (maćerny bok)	5	21%	5	33%	12	39%
wowka (maćerny bok)	6	25%	4	27%	11	35%
džěd (nanowy bok)		0%	4	27%	9	29%
wowka (nanowy bok)	4	17%	5	33%	18	58%
bratr/sotra	3	13%	3	20%	12	39%
wuj(ojo)/ćeta(-y)	6	25%	6	40%	18	58%
kuziny/kuzenki	2	8%	2	13%	14	45%
susodža	2	8%	6	40%	17	55%
přećeljo	5	21%	4	27%	18	58%
žadyn	9	38%	5	33%	1	3%

W Malešanskej pěstowarni 38% džěci docyła žadyn serbski kontakt nima. 25% džěci ma wowku maćerneho boka a wujow a ćety, kotřiž z nimi prawidłownje serbsce rěča. Džěd maćerneho boka kaž tež přećeljo su stajnje po 21% serbskorěčni. Njeje žane džěco, kotrež ma serbskeho nana, jenož 13% maćerjow wobknježa serbsku rěč. Dalše serbskorěčne kontaktne wosoby su bratr abo sotra z 13%, kuziny abo kuzenki z 8% a susodža z 8%.

Mje tróšku džiwa, zo pola 17% džěci mać nana serbsce rěči, nan sam pak nic. Po wšěm zdaću njeje so serbsčina w tutej generaciji dale dała. Generacija wnučkow z pomocu WITAJ-projekta zaso serbsce wuknje. Přepytowanje tutoho zwěsćenja by wobjim mojeho džěla překročiło. Zwostanje pak to zajimawe prašenje.

W Myšečanskej pěstowarni su porno Malešecam jenož 33% džěci, kotrež nimaja žadyn serbskorěčny kontakt. Tu maja najwjetši podžěl na serbskorěčnym kubłanju džěci wujojo a ćety, kaž tež susodža – tuto wučinja stajnje 40%. Stajnje 33% džěci maja serbsku wowku nanoweho boka, serbskeho džěda maćerneho boka abo serbskeho nana. Dale ma stajnje 27% džěci serbskeho džěda nanoweho boka, serbsku wowku maćerneho boka a serbskich přećelow. Pola 20% džěci su mać resp. bratr abo sotra serbskorěčni. Zbytne 13% su kuziny a kuzenki, kotřiž z džěscóm serbsce rěča.

Tež tu zwěsću, zo so serbsčina po wšěm zdaću w předchadźacej generaciji dale dała njebě, dokelž mamy 27% serbskich wowkow a 33% džědow maćerneho boka, ale jenož 20% serbskich maćerjow. Pola nanow je to podobne: 33% serbskich wowkow a 27% džědow nanoweho boka, za to pak jenož 33% serbskich nanow.

We Worklečanskej pěstowarni je jenož jedne džěco, kotrež docyła žadyn serbskorěčny kontakt nima. Najwjetši serbskorěčny wliw na džěco maja wowka nanoweho boka, wujojo a ćety, susodža a přećeljo, stajnje po 58%. To móže so z tym wopodstatnić, zo su Worklecy serbska wjes

z wulkim podžělom Serbow. Tež nan je wažna serbskorěčna kontaktna wosoba, w procentualnej ličbje wučinja to 52%. Z 45% su zastupjeni kuziny a kuzenki, nimo toho z 39% mać sama, bratr abo sotra a džěd maćerneho boka. Wowka maćerneho boka je z 35% za serbskorěčne kubljanje džěsća zamołwita. 29% džěći ma přez swojeho džěda nanoweho boka přistup k serbskej rěči. To je drje procentualnje widžane najmjeńši podžěl, snano džěd w někotrych swójbach wjace žiwy njeje. To pak njeje předmjet tuteho přepytowanja. Hdyž přiřunam generaciju nanow resp. maćerjow z džědami a wowkami, zwěsću nimale jenaki serbskorěčny podžěl. Z toho sčěhuju, zo je so serbska rěč z wulkej wjetšinu dale dała.

němskorěčny kontakt:

	Malešecy		Myšecy		Worklecy	
	absolutna ličba	w procentach	absolutna ličba	w procentach	absolutna ličba	w procentach
nan	23	96%	10	67%	14	45%
mać	21	88%	12	80%	15	48%
džěd (maćerny bok)	16	67%	9	60%	10	32%
wowka (maćerny bok)	19	79%	11	73%	11	35%
džěd (nanowy bok)	14	58%	10	67%	10	32%
wowka (nanowy bok)	19	79%	10	67%	8	26%
bratr/sotra	17	71%	8	53%	10	32%
wuj(ojo)/ćeta(-y)	22	92%	14	93%	17	55%
kuziny/kuzenki	22	92%	10	67%	19	61%
susodža	23	96%	12	80%	20	65%
přećeljo	23	96%	13	87%	22	71%

W Malešecach je němskorěčny kontakt kaž wočakowane jara intensiwny. Za 96% džěći je nan němskorěčna kontaktna wosoba. Dokelž žadyn nan serbsce njemóže (hlej předchadźaca tabela), slěduju, zo jedne džěčo pak nana nima abo k njemu žadyn kontakt nima. Wliw susodow a přećeljow je runje tak wulki kaž pola nanow. Wujojo a ćety kaž tež kuziny a kuzenki maja stajnje z 92% němskorěčny wliw. Je 79% džěći, kotrychž wowka nanoweho kaž tež maćerneho boka je němskeho pochada a tak z džěsćom němsce rěči. 71% džěći ma sotru abo bratra, kotřiž němsce rěča. Najmjenje němskorěčneho podžěla pola džěsća mataj džěd nanoweho boka ze 58% a džěd maćerneho boka z 67%.

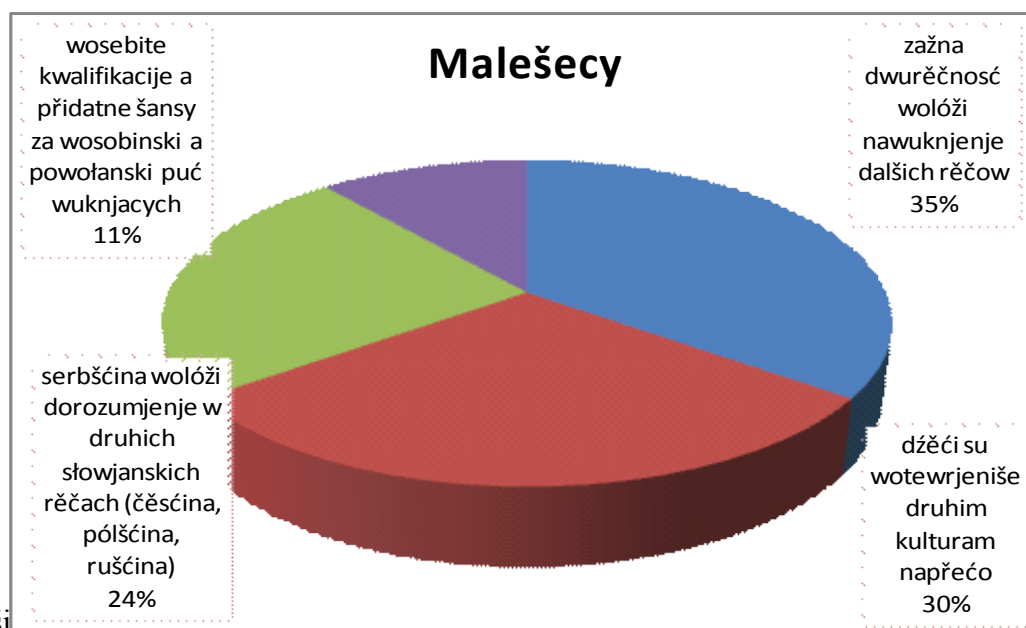
W Myšecach je procentualny podžěl němskorěčných kontaktnych wosobow přiřunuju z Malešanskej pěstowarnju trochu niši, dokelž je cyłkowny serbski podžěl wyši, kaž wučitamy z předchadźacej tabelu. W Myšecach maja wujojo a ćety najwjetši podžěl na němskim kubljanju džěsća a to z 93%. Na druhim městnje z 87% su přećeljo. Ale tež mać a susodža su z 80% wažna němskorěčna kontaktna wosoba. 73% džěći nawuknje němsku rěč přez wowku maćerneho boka a 67% přez nana. 60% džěći dóstanje přez džěda maćerneho boka a 67% přez kuziny a kuzenkow přistup k němčinje. Procentualnje najmjeńši podžěl na němskorěčnym kontakće džěsća mataj bratr a sotra – 53% džěći. To móže z tym zwisować, zo mamy tu wjele młodych swójbow a zo je džěčo, kotrež tučasnje pěstowarnju wopyta, jich přenje. Cyłkownje

může so rjec, zo je němskorěčny kontakt sylniši hač serbskorěčny.

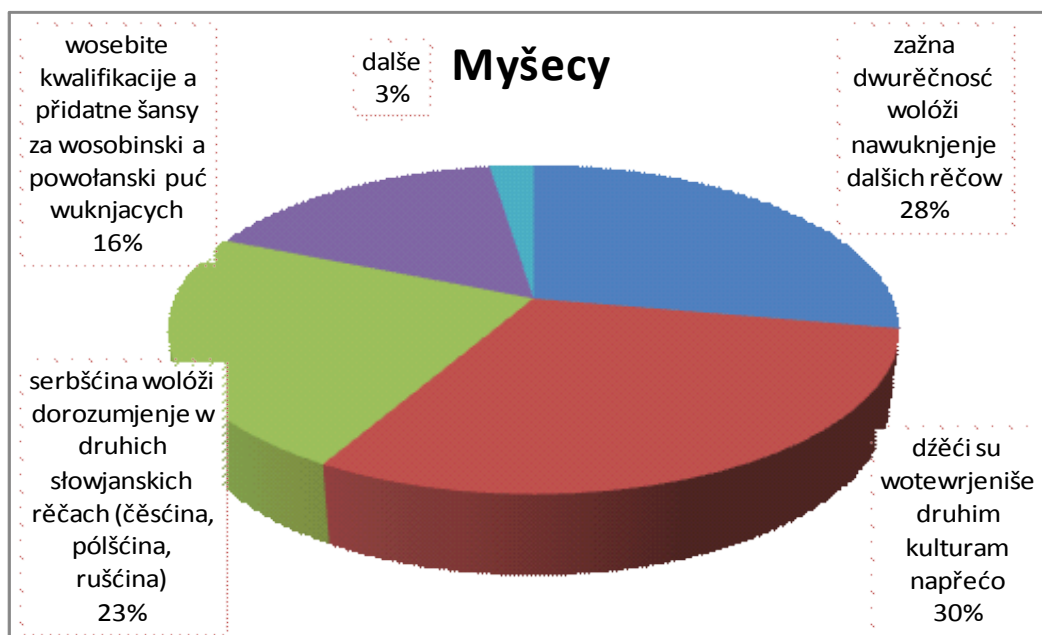
We Worklečanskej pěstowarni maja najwjetši podźěl na němskorěčnym wobswěće přećeljo a tuta móžnosć skići so 71% dźěći. Po tym slěduja hnydom susodza (65%) a kuziny a kuzenki (61%). Tu je ličba wjetša, hač při serbskorěčnym kontakće. Procentualna ličba dźěći, kotraž rěča z wujemi a ćetami němsce, je nimale samsna kaž pola serbskorěčneho kontakta – mjenujcy 55%. Na pjatym městnje steja dźěći, kotraž maja přez mać kontakt z němčinu, to wučinja 48%. Je to nimale połojca. Hnydom na to scěhuje 45% dźěći, kotraž maja němskorěčneho nana. Najmjenše procentualne ličby su mjez 26% a 35% dźědojo a wowki wobeju bokow kaž tež bratr abo sotra. Pčininy za to móža na přikład być, zo dźěd abo wowka wjace žiwaj njejstaj abo zo ma swójba (hakle) jedne dźěćo.

9. prašenje: Što rěči po Wašim mjenjenju za serbskorěčne kublanje dźěći? (je móžno, wjacore wotmołwy nakřižować)

- zažna dwurěčnosť wolóža nawuknjenje dalšich rěčow
- dźěći su wotewrjeniše druhim rěčam a kulturam napřečo
- serbsćina wolóži dorozumjenje w druhich słowjanskich rěčach (čěšćina, pólsćina, rušćina)
- wosebite kwalifikacije a přidatne šansy za wosobinski a powołanski puć wuknjacych
- dalše

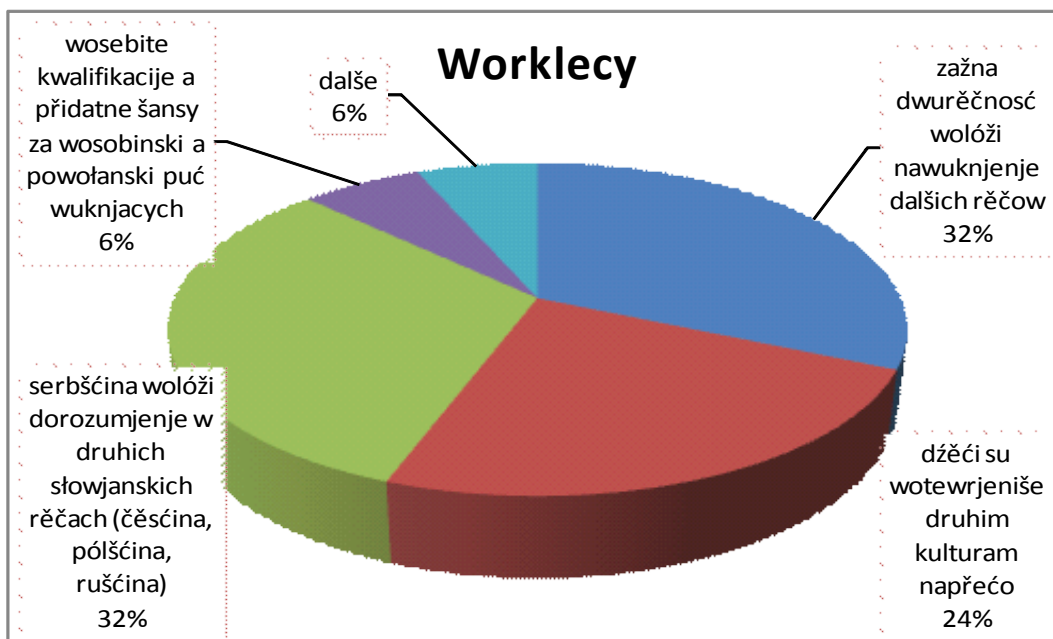
Wjetši nosć nawuknjenje dalšich rěčow. To wučinja 35% wšitkich wotmołwow. Scěhuje pak na to hnydom z 30% wuprajnje, zo su dźěći druhim kulturam napřečo wotewrjeniše, hdyž so wot małosće sem dwurěčnje kublaja. 24% staršich mjenja, zo změja dźěći lěpšiny při dorozumjenju w druhich słowjanskich rěčach. Su to na přikład: čěšćina, pólsćina, rušćina. To je dopokazane a móžu to tež ze swójskich nazhonjenjow wobkrućić. Najmjenje staršich widzi w dwurěčnym kublanju wosebite kwalifikacije a přidatne šansy za wosobinski powołanski puć wuknjacych – to wučinja 11%. Dalše přidatne lěpšiny dwurěčnosť tu njej ničtó naličil. Je to jenička pěstowarnja, hdžež to tak je.

přehlad 19: Što rěči za serbskorěčne kubljanje?

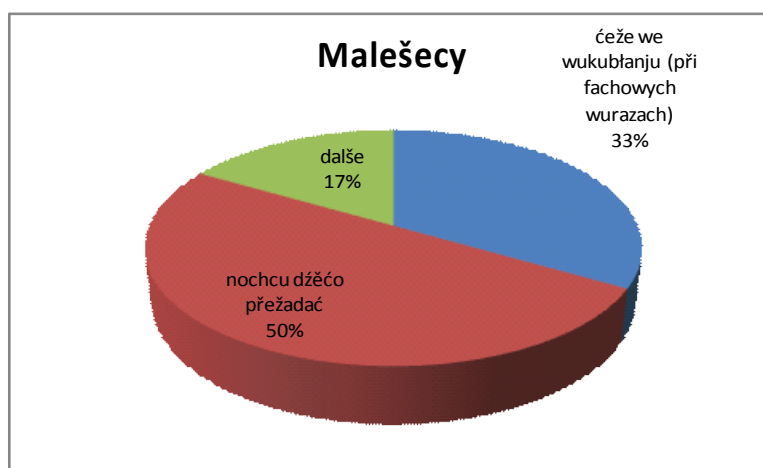
Wjetšina Myšečanskich staršich (30%) je sej přezjedna, zo je džěco ze serbskorěčnym kubljanjom w pěstowarni druhim rěčam a kulturam napřečo wotewrjeniše. Na druhim městnje, z 28% steji wotmołwa, zo wolóži zažna dwurěčnosť nawuknjenje dalších rěčow. 23% staršich měni, zo wolóži serbščina dorozumjenje w druhich słowjanskich rěčach a tež tu steji tuta wotmołwa na třecim městnje. Po měnjenju 16% staršich zdobudže džěco sej wosebite kwalifikacije a přidatne šansy za wosobinski a powołanski puć. Jedyn staršiski dom je přidatnu lěpšinu připisał: „*sensibilitu za dwurěčnosť we Łužicy*”.

We Worklečanskej pěstowarni matej dvě wotmołwje samsnu procentualnu ličbu, mjenujcy 32%. Tu měnja starši, zo wolóži zažna dwurěčnosť nawuknjenje dalších rěčow a zo wolóži serbščina dorozumjenje w druhich słowjanskich rěčach. Na třecim městnje steji z 24% nastajenje staršich, zo su džěci přez serbskorěčne kubljanje wotewrjeniše druhim kulturam a rěčam napřečo. Stajnje 6% matej wotmołwje: wosebite kwalifikacije a přidatne šansy za wosobinski a powołanski puć wuknjacych a dalše. Dalše mēnjenja, kotrež rěča za serbskorěčne kubljanje su: „*Swójba serbsce rěči a moje džěci so jako Serbja čuja. (dwurěčna swójba)*”; „*Dwurěčnosť njespěchuje jenož rěčne wuwice, ale tež druge duchowne kmanosće. Je džiw, kak jednorje džěci mjez woběmaj rěčomaj rozeznawaja a wotpowědnu wosobu zarjaduja, w sekundowym takće mēnjeja wot jedneje rěče do druheje. (dwurěčna swójba)*”; „*lěpše dorozumjenje z druhimi serbskorěčnymi džěćimi a wuchowanje rěče*”; „*je naša maćerščina*”.

10. prašenje: Što řeči po Wašim měnjenju přečiwo konsekwentnemu serbskorěčnemu kubljanju w pěstowarni? (je móžno wjacore wotmołwy nakřižować)

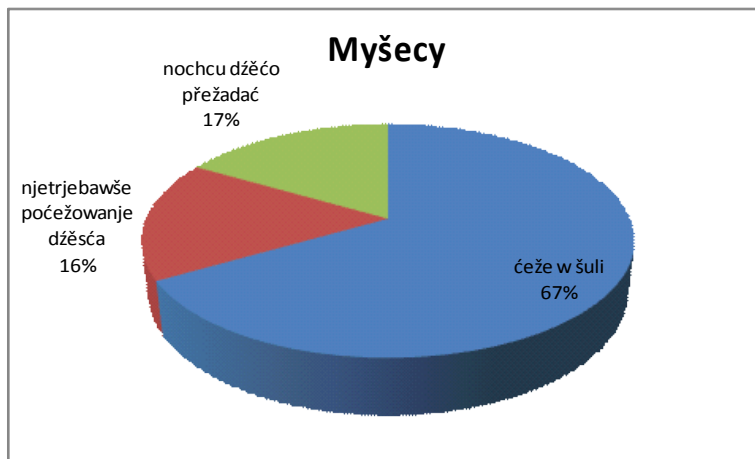
- ćeže w šuli
- ćeže we wukubljanju (při fachowych wurazach)
- njetrjebawše počezowanje džěsća
- nochcu džěčo přežadać
- dalše

přehlad 21: Što řeči přečiwo konsekwentnemu serbskorěčnemu kubljanju?

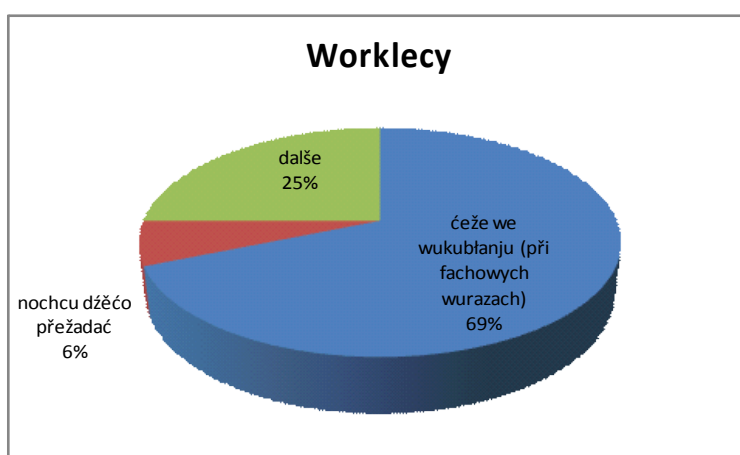
Tu chcju na spočatku prajić, zo džěl staršich Malešanskeje pěstowarnje tu ničo nakřižował njeje. Snano běchu toho měnjenja, zo njerěči ničo přečiwo konsekwentnemu serbskorěčnemu kubljanju. Nimale wšitcy su to tež připisali. Cyłkownje wróćichu so mi na tute prašenje jenož 6 wotmołwow. Z nich měni 50%, zo nochce džěčo přežadać. Su to w absolutnej ličbje tři swójby,

kotrež tak mysla. Dwě swójbje, potajkim 33% matej strach, zo změje džěčo ćeže we wukubljanju, na přikład při fachowych wurazach. Jedna swójbja je hišće dalšu přičinu připisała, čehodla njeje konsekwentne serbskorěčne kubljanje runje to najlěpše – tuto wučinja 17%: „*Njemóžemy zhromadnje pěstowarske spěwy spěwać.*” Cyle jasnje je wuwidzeć, zo rěči z wida staršich wjele wjace za serbskorěčne kubljanje, hač přećiwo tomu. Poměr je 54:6.

přehlad 22: Što rěči přećiwo konsekwentnemu serbskorěčnemu kubljanju?

Tež w Myšecach su jenož šesćo wobmyslenja přećiwo konsekwentnemu serbskorěčnemu kubljanju wuprajili. Tam je pak mjenjenje k tutemu prašenju zaso cyle hinaše. Tu ma 67% staršich strach, zo změje džěčo pozdžišo ćeže w šuli. Dalšich 17% staršich nohcje džěčo přežadać. Tu nastanje prašenje, hač su starši dosć informowani wo WITAJ-projekće, dokelž nazhonjenja wuča, zo džěčo hrajkajo serbsce wuknje. Z tym njeje to žane přežadanje za džěčo. Nohcju to pak dale wułożować, přetož sym wo tym hižo w teoretiskim džělu pisała. Nimale samsnu procentualnu ličbu wučini tež mjenjenje, zo je konsekwentne serbskorěčne kubljanje njetrjebawše počezowanje džěsća – a to wučini 16%. Tu nastanje zaso prašenje za informowanosću staršich. Dalše wobmyslenja starši napisali njejsu.

přehlad 23: Što rěči přećiwo konsekwentnemu serbskorěčnemu kubljanju?

Worklečanscy starši su so w přirunowanju k tamnymaj pěstowarnjomaj najnegatiwnišo přećiwo konsekwentnemu serbskorěčnemu kubljanju wuprajili. Wšo dohromady su to 29 mjenjenjow. Wot tutech je so 69% přećiwo konsekwentnemu serbskorěčnemu kubljanju rozsudziło, dokelž maja starši strach, zo změja džěci pozdžišo ćeže we wukubljanju, to rěka při fachowach wurazach. 25% (4 swójby) připisachu hišće dalše přičiny, čehodla njeměli so džěci konsekwentnje w serbskej rěči kublać. Tajke přičiny su: „*Dawaja starši rzyzy němskeho pochada, kiž serbsku rěč njezrozumja a džěco njemóže serbsku rěč doma naložować, resp. so z nimi rozmołwjeć.*”; „*ćeže při dorozumjenju pola lěkarja, při nakupowanju atd.*”; „*Je wažnišo němsku rěč prawje nawuknyć (prawopis atd.), dokelž to za dalši žiwjenski puć trjebaš a prawje naložować dyrbiš. Poćežuje cyle žiwjenje, hdyž rěčiš lěpje serbsce hač němsce.*” Kaž tež w tamnymaj pěstowarnjomaj strachuje so 6% staršich, zo so džěco přez serbskorěčne kubljanje přežada. Tež tu nastanje prašenje, kak derje su starši wo WITAJ informowani, hdyž čitaš dalše přičiny, kotrež su starši připisali. WITAJ tola njerěka, zo džěco njezměje pristup k němskej rěči, dokelž so w pěstowarni konsekwentnje serbsce rěči.

Do naprašnika za Worklečansku pěstowarnju sym jedne dalše prašenje zapřijała.

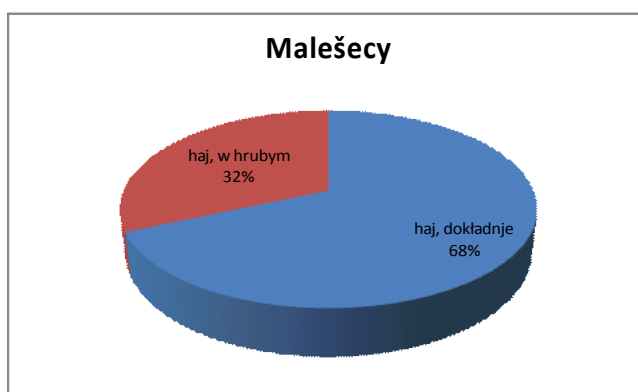
11. prašenje: Sće hižo raz něšto wo WITAJ słyšeli?

Za analyzu tutoho prašenja njejsym žadyn diagram nastajiła, dokelž bě jenož móžno z „haj” abo „ně” wotmołwić. Cyłkownje je 92% staršich hižo raz wo WITAJ słyšało. W absolutnej ličbje je to 22 staršich. Zbytnje 8%, potajkim 2 swójbyje njejsťe hišće docyła ničo wo WITAJ słyšało. Wo přičinach hodži so jenož špekulować. Snano njeje so staršim šansa za informacije poskićiła, snano so starši za to njezajimuja, snano to w pěstowarni scyła žana tema njeje.

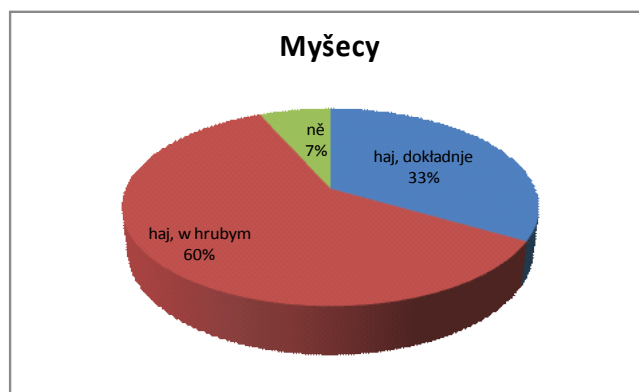
Přichodne prašenje sym zaso wšitkim staršim stajiła.

12. prašenje: Čujeće so dosć informowani wo WITAJ–koncepte?

- haj, w hrubym
- haj, dokładnje
- ně

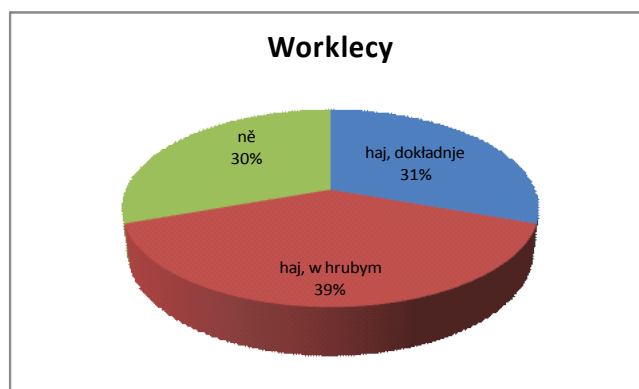

Kaž wočakowane njeje w Malešecach ani jedna swójba, kotraž njeje wo WITAJ-koncepte informowana. Wšako so starši tu wědomje za WITAJ-pěstowarnju rozsudza. To dopokazuja tež wotmołwy na 3. prašenje, hdžež je wjetšina staršich nakřižowała, zo su swoje džěci na zakładze koncepta do Malešanskeje pěstowarnje dali. Wučitać z diagrama je, zo su 68% staršich dokładnje wo WITAJ-koncepte informowani a 32% staršich w hrubym.

přehlad 25: Čujeće so dosć informowani wo WITAJ-koncepcje?

W Myšecach je to hižo tróšku hinak. Tam su 33% staršich dokładnje a 60% w hrubym wo WITAJ-koncepcje informowani. Zbytni starši njewědža ničo wo WITAJ-koncepcje resp. nječuja so dosć derje wo nim informowani. Tutón zbytk wučini 7% staršich.

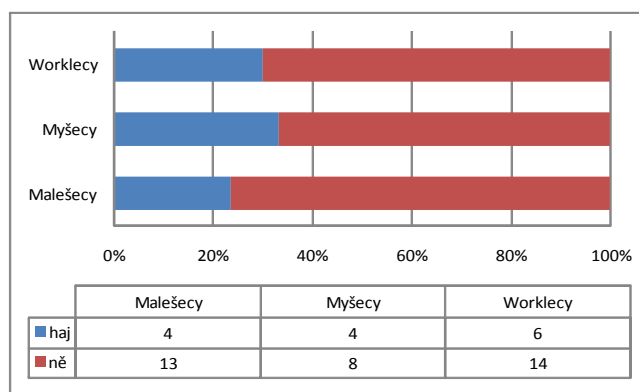

přehlad 26: Čujeće so dosć informowani wo WITAJ-koncepcje?

We Worklecach su cyłkownje 70% staršich wo WITAJ-koncepcje informowani, z toho 31% dokładnje a 39% w hrubym. Procentualna ličba tych, kotřiž so dosć informowani nječuja, je něhdže tak wulka kaž ličba dokładnje informowanych staršich. Su to mjenujcy 30% staršich, potajkim w absolutnej ličbje 7 wot 23.

13. prašenje: Přejće sebi na Wašej pěstowarni dokładniše předstajenje koncepta WITAJ?

Tu mi we Worklecach jako přenje napadnje, zo drje wjele staršich WITAJ-koncept njeznaja abo so dosć wo nim informowani nječuja, ale wjele mjenje staršich so woprwdže zajimuje za WITAJ-koncept. Někotři starši, kiž WITAJ-koncept njeznaja, nochcedža tež žane dalše informacije wo tym. Na druhim boku pak sej džěl staršich, kiž koncept jenož w hrubym znaja, přeja jeho dokładniše předstajenje. Wjetšina Worklečanskich staršich žadyn zajim na WITAJ nima. Za přičinami njejsym slědžiła.

W Myšecach je tak, zo sej třecina dokładniše předstajenje koncepta přeje a tamnej dvě třecínje nic. Kaž w předchadžacym prašenju hižo naspomnjene, je jenož jedyn staršiski dom, kotryž so wo koncepcje dosć informowany nječuje. Z diagrama wučitaš, zo sej samo někotři, kotřiž hižo něšto wo WITAJ-koncepcje wědža, konkretniše informacije přeja.

Hačrunjež njeje w Malešecach žadyn staršiski dom, kotryž ničo wo WITAJ-koncepcje njewě, přeje sej tola 24% staršich hišće dokładniše předstajenje koncepta. Tu so pokaza, kak wažny staršim přichod swojeho džěsća je a zo so z tutej wěcu tež dokładnišo zaběraja.

Sćehowacej prašeni sym jenož staršim w Malešecach a Myšecach stajila.

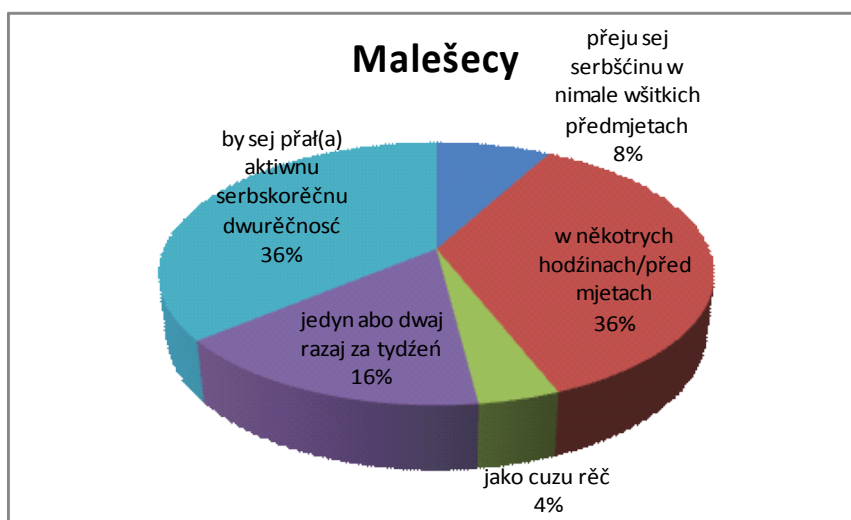
14. prašenje: Chceće, zo so Waše džěćo w šuli dale dwurěčnje kubla?

Wšitcy starši Malešanskeje a Myšečanskeje pěstowarnje přeja sej za swoje džěći dalje dwurěčne kublanje w šuli. Z toho wuslědka je wuwidžec, zo so starši za dwurěčnosť zajimuju a to jako wobohaćenje za swoje džěći widža. Woni su tež informowani wo lěpšinach dwurěčneho kubljanja a chcedža swojim džěćom tutu móžnosť za swójske wuwice skićić.

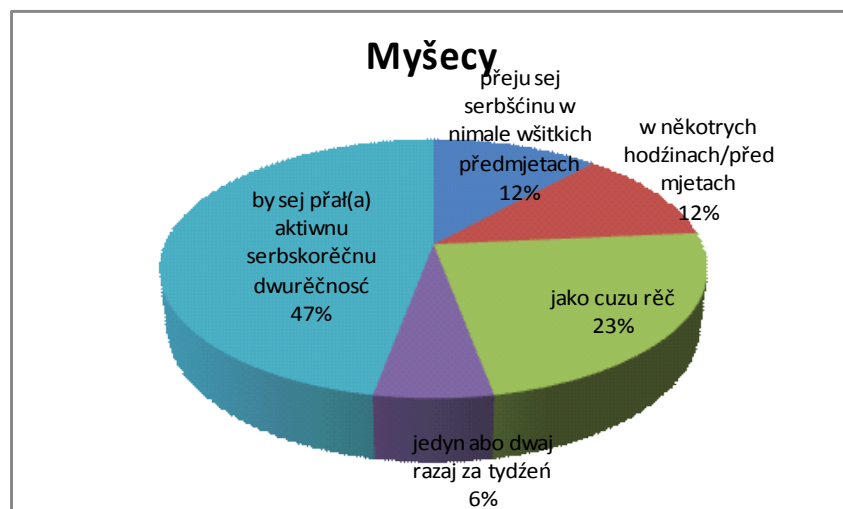
15. prašenje: Jeli haj, za kotre kublanje byšće so rozsudžili?

- by sej přal(a) aktiwnu serbskorěčnu dwurěčnosť
- přeju sej serbsćinu w nimale wšitkich předmjetach
- w někotrych hodžinach/předmjetach
- jako cuzu rěč
- jedyn abo dwaj razaj za tydžen

36% staršich Malešanskeje pěstowarnje přeja sej aktiwnu serbskorěčnu dwurěčnosť w šuli. Samsnu pocentialnu hódnotu wučini mēnjenje staršich, zo chcedža dwurěčne kublanje jenož w někotrych hodžinach resp. předmjetach. 16% staršich chce swoje džěćo rady jedyn abo dwaj razaj za tydžen w serbsćinje kublać dać, zo njeby so němčina cyle zabyła abo do pozadka sunyła (někotři su to na naprašnik připisali). Kaž w 10. prašenju hižo naspomnjene, ma 33% staršich strach, zo změje džěćo pozdžišo jónu problemy abo ćeže we wukubljanju, kaž na přikład při fachowych wurazach. Serbsćinu w nimale wšitkich předmjetach přeja sej jenož 8% staršich. Ale tež wotmółwa, zo chcedža starši swojim džěćom serbsćinu jako cuzu rěč skićić, je ze 4% zastupjena.

přehlad 28: kotre kublanje w šuli

přehlad 29: kotre kublanje w šuli

W Myšečanskej pěstowarni su tež wšitke móžne wotmołwy zastupjene. Najwjětši džěl – a to 47% – wučini přeće za aktiwnej serbskorěčnej dwurěčnosť. Serbšćina jako cuza řeč steji po měnjenju staršich w Myšecach hižo na druhim městnje a to z 23%. Tu je hłowna přičina za to strach staršich, zo změje džěco ćeže w šuli. Jenož 6% staršich přeje sej serbšćinu jedyn abo dwaj razaj za tydžeń. Zbytne 24% rozdžěla so do přeća za serbšćinu w nimale wšitkich předmjetach a serbšćinu w někotrych hodžinach resp. předmjetach. Tuta pocentialna ličba wučini w poměrje 12%:12%. Jedyn staršiski dom je naspomnił, zo njemóže so jich džěco w šuli dwurěčnje kublać, přetož zbrašenosće dla njemóže serbsku šulu wopytać.

Tu nastanje prašenje, čehodla njeje móžno, zo zbrašene džěco serbsku šulu wopyta. Po mojim měnjenju dyrbjalo so na kóždy pad za móžnosťmi pytać, kotrež tež zbrašenym džěcom dwurěčne kublanje w šuli zaručeja. Přetož zaměr WITAJ je tola, wšitkim džěcom, kotrychž starši sej to přeja, zmóžnić dwurěčne kublanje po principje „jedna wosoba – jedna řeč”.

5.3 Zjeće

We wšitkich třoch pěstowarnjach su so cyłkownje 106 naprašnikow wudali. Z toho su 59 wupjelnjenych naprašnikow wrócili, štož wotpowěduje 56%. Z někotrych swójbow chodža wjacore dźěći do pěstowarnje, tohodla dže w naprašnikach wo cyłkownje 70 dźěći.

Přirunujo wšitke tři pěstowarnje zwěsćiš, zo je tež w kóždej jednotliwej pěstowarni procentualna ličba dźěći mjez 3 a 4 lětami najwjetša (Malešecy 33%, Myšecy 52% a Worklecycy 67%). Najmjenje dźěći je w kóždej pěstowarni mjez najmjeńšimi (Malešecy 17%, Myšecy 6% a Worklecycy 16%).

Najwažniše prašenje při serbskorěčnym kubljanju dźěsća je nastajenje staršich k tomu. Tu je mjez pěstowarnjomaj z WITAJ–projektom a pěstowarnju bjez WITAJ–koncepta jasny rozdźěl widjeć.

Z wotmołwow na 3. prašenje (Čehodla sće Waše dźěćo do tuteje pěstowarnje dali?) wučitaš zo stej wobľubowanosc koncepta a bliskosc pěstowarnje hłownej přičinje za rozsud (hromadže 74%). Při tym wobwliwuje staršich prašenje za konceptom pěstowarnje ze snadnej wjetšinu (wo jenož 2 procentowej dypkaj). Kaž sym wočakowala, je wulka wjetšina staršich Malešanskeje kaž tež Myšečanskeje pěstowarnje wědomje swoje dźěći do WITAJ–pěstowarnje dała, zo by so dźěćo po koncepcje „jedna wosoba – jedna řeč” dwurěčnje kubľalo. W Malešanskej pěstowarni wučinja to 43% a w Myšečanskej pěstowarni 46%. Porno tomu je so wjetšina Worklečanskich staršich (41%) bliskoscje dla za tamnišu pěstowarnju rozsudžila a jenož 28% staršich dla koncepta.

W Malešanskej pěstowarni njeje žana serbska swójb a wjetšina dźěći pochadža z němskeje swójbje. Ale najebač toho je řečny staw němskich dźěći hižo jara dobry. Poľojca němskich staršich Malešanskeje pěstowarnje poda, zo jich dźěćo serbsćinu derje rozumi a dale wjace hač 40%, zo dźěćo tróšku rozumi. W serbsko-němskeje swójbje wobknježi dźěćo dobru serbsćinu, to nastupa tu dwaj staršiskej domaj. W Myšecach je tež wjetšina dźěći němskeho pochada, wone tróšku serbsce rozumja. Ale mamy tež 3 dźěći, kotrež njerozumja docyła serbsce. We Worklecach pochadža wjetšina dźěći z narodnje měšanych swójbow a wjetšina z nich zaso rozumi derje serbsce. Wšitke dźěći ze serbskeje swójbje tež swoju maćernu řeč rozumja. Z němskeje swójbje pochadžeja 3 dźěći, kotrež pak – přirunujo z Malešanskej pěstowarnju – serbsce jenož tróšku rozumja, potajkim jara maľo. To zaleži snadž na tym, zo řeči so w pěstowarni z dźěsćom w tej řeči, kotruž wone rozumi a nic konsekwentnje serbsce kaž pola WITAJ–projekta.

Přirunujo ličby 5. a 6. prašenja (Rozumi dźěćo serbsce? a Řeči dźěćo serbsce?) wopodstani so wobkedźbowanje z WITAJ–projekta, zo dźěći serbsćinu najprjedy jenož rozumja a poněćim hakle započnu řečeć, jedyn prjedy, druhi pozdžišo. Hdyž přirunujo dźěći, kotřiž su žiwi w zwjetša němskorěčnym wobswěće, widžu wulke předsłoki we wuwicu dźěsća, kotrež so po WITAJ–koncepta kubľa. Za to, zo su w Malešecach 96% dźěći w němskorěčnym wobswěće žiwi a w Myšecach 60%, řeča abo rozumja woprawdže wjele dźěći serbsku řeč. To pokazuje, kajki wuspěch ma WITAJ–projekt w pěstowarnjach.

Wuhódnoćejo wotmołwy na prašenje za serbsko- resp. němskorěčnymi kontaktnymi wosobami zwěsćiš zajimawy zjaw. W Malešecach mje tróšku džiwa, zo pola 17% dźěći mać nana serbsce řeči, nan sam pak nic. Po wšěm zdaću njeje so serbsćina w tutej generaciji dale dała. Generacija wnučkow z pomocu WITAJ–projekta zaso serbsce wuknje. Tež w Myšecach zwěsću, zo so serbsćina po wšěm zdaću w předchadžecej generaciji dale dała njebě, dokelž mamy 27% serbskich wowkow a 33% dźědow maćerneho boka, ale jenož 20% serbskich maćerjow. Pola nanow je to podobne: 33% serbskich wowkow a 27% dźědow nanoweho boka, za to pak jenož 33% serbskich nanow. Hdyž přirunam we Worklečanskej pěstowarni generaciju nanow resp. maćerjow z dźědami a wowkami, zwěsću nimale jenaki serbskorěčny podžěl. Z toho sćehuju, zo je so serbska řeč z wulkej wjetšinu dale dała.

Prašeš so za lepšinami dwurěčneho kubljanja wupraji so wjetšina staršich wšitkich třoch pěstowarnjow za scěhowace argumenty: zažna dwurěčnosť wolóža nawuknjenje dalšich rěčow (pěstowarni z WITAJ-konceptom z 91%, Worklecy z 80%), džěci su wotewrjeniše druhim rěčam a kulturam napřečo (pěstowarni z WITAJ-konceptom z 85%, Worklecy z 60%) a serbsčina wolóži dorozumjenje w druhich słowjanskich rěčach (češćina, pólsćina, rušćina) (pěstowarni z WITAJ-konceptom z 68%, Worklecy z 80%). Jara rozdzělne su wotmołwy na argument, zo woznamjeni dwurěčnosť wosebite kwalifikacije a přidatne šansy za wosobinski a powołanski puć. Tutemu přihłosowachu 30% a 50% staršich w Malešecach a Myšecach, ale we Worklecach jenož 16%.

Kaž je jasnje z dzesateho prašenja (Što rěči po Wašim mēnjenju přećiwo konsekwentnemu serbskorěčnemu kubljanju w pěstowarni?) wučitać su Worklečanscy starši so najnegatiwnišo přećiwo konsekwentnemu serbskorěčnemu kubljanju wuprajili. Scěhowace argumenty su starši nakřižowali: čěže w šuli (pěstowarni z WITAJ-konceptom z 12%, Worklecy z 36%), čěže we wukubljanju (při fachowych wurazach) (pěstowarni z WITAJ-konceptom z 6%, Worklecy z 44%), njetrjebawše počězowanje džěsća (pěstowarni z WITAJ-konceptom z 3%, Worklecy z 16%) a nochcu džěčo přežadać (pěstowarni z WITAJ-konceptom z 12%, Worklecy z 4%). We Worklecach naličichu 16% hišće dalše napřećiwny argumenty, w pěstowarnjomaj z WITAJ-konceptom pak jenož 3%) Z tym nochcu prajić, zo su Worklečanscy starši zawrjeni dwurěčnosť napřečo. Bóle sebi myslu, zo su woni mēnjenja, zo džěčo derje serbsce resp. němsce rěči – a čehodla mělo so tu něšto změnić na programje pěstowarnje. Snano maja starši tež strach, dokelž WITAJ-koncept dosć njeznaja. A snano runje němscy starši mysla, za što trjeba jich džěčo serbsćinu, rěči so tak a tak přewažnje němsce.

Na prašenje, hač čuja so dosć informaowani wo WITAJ wotmołwi wjetšina Malešanskich a Myšečanskich staršich z haj abo w hrubym. Tole bě wočaknyć. We Worklecach su cyłkownje 70% staršich wo WITAJ-koncepte informowani, z toho 31% dokładnje a 39% w hrubym. Procentualna ličba tych, kotřiž so dosć informowani nječuja, je něhdže tak wulka kaž ličba dokładnje informowanych staršich. Su to mjenujcy 30%. Wo přičinach hodži so jenož špekulować. Snano njeje so staršim šansa za informacije poskićila, snano so starši za to njezajimuju, snano to w pěstowarni scyła žana tema njeje. Najebać toho, zo je WITAJ-koncept we Worklecach jenož zdžěla znaty, zajimuju so wjele mjenje staršich woprawdže za WITAJ-koncept. 56% njeprēja sej dokładniše informacije. Za přičinami njejsym slědžiła.

Wšitcy starši Malešanskeje a Myšečanskeje pěstowarnje přeja sej za swoje džěci dalše dwurěčne kubljanje w šuli. Wulki džěl přeje sej aktiwnu serbskorěčnu dwurěčnosť (36% a 47%). 8% a 12% přeja sej serbsćinu w nimale wšitkich předmjetach, 36% a 12% w někotrych hodžinach/předmjetach, 4% a 23% jako cuzu rěč a 16% a 6% jenož jedyn abo dwaj razaj za tydžeń.

Tohorunja zajimawa je notica, kotruž je swójba připisała, kotraž ma zbrašene džěčo. Na moje 14. a 15. prašenje (hač chcedža starši swoje džěci tež w šuli dwurěčnje kublać dać a hdyž haj, kotre kubljanje sebi přeja) je jedyn staršiski dom připisał, zo njeje zbrašenosće dla móžno, džěčo w šuli dwurěčnje kublać dać. Runje w tajkim padže nastanje prašenje, kak derje je WITAJ-koncept organizowany. Njemělo so snadž wo tym přemyslić, wšitkim džěcom móžnosť dwurěčneho kubljanja dać? Kak móhlo so to praktikować, za tym měli fachowcy slědzić.

Tute přepytowanje běše za mnje jara zajimawe, dokelž nazhonić, kak jara wšelakore su mēnjenja staršich a jich mysle k serbsko-němskej dwurěčnosť.

6 Žórła

Literatura

Lutki – nowina za staršich a džěci WITAJ-skupinow čo. 3/2008, wudawaćel: Rěčny centrum WITAJ, Budyšin 2008

Staršiski list 2008 (3), wudawaćel: Serbske šulske towarstwo, Budyšin 2008

Norberg, Madlena: Das bilinguale Sprachprogramm WITAJ in der Kindertagesstätte und in der Schule der Niederlausitz, Bautzen 2006

Die Klänge Europas, wudawaćel: Europäisches Büro für Sprachminderheiten, Brüssel 1994

WITAJ – Informationen zur zweisprachigen Erziehung, wudawaćel: Rěčny centrum WITAJ, Budyšin 2006

Ich kann zwei Sprachen, Spielend Sprachen lernen – mit Immersion im Kindesalter, wudawaćel: Verein für frühe Mehrsprachigkeit an Kindertageseinrichtungen und Schulen, Kiel 2005

Frühe Mehrsprachigkeit: Mythen – Risiken – Chancen, wudawaćel: Landesstiftung Baden-Württemberg, Stuttgart 2007

10 lět modelowy projekt WITAJ, jubilejne wudaće Serbskeho šulskeho towarstwa, Budyšin 2008

Předskok z dwěmaj rěčomaj, wudawaćel: Rěčny centrum WITAJ, Budyšin 2005

Konferency

WITAJ a 2plus – wužadnje za přichod; fachowa konferenca Serbskeho šulskeho towarstwa a Sakskeho statneho ministerstwa za kultus dnja 12.04.2008 w Chrósćicach

WITAJ-projekt w pěstowarnjach Hornjeje a srjedźneje Łužicy – mjezybilanca a zhladowanje do přichoda; fachowa konferenca Rěčneho centruma WITAJ dnja 20.09.2008 w Čisku

Websites

www.zweisprachigkeit.net/zweisprachige_erziehung.htm

www.fmks-online.de/index.html

www.sachsen-macht-schule.de

www.sorbischer-schulverein.de

www.witaj-sprachzentrum.de

Wobkrućenje

Ja wobkručú, zo sym džěło samostatnje a bjez cuzeje pomocy zhotowiła a zo njejsym žane dalše pomocne srědki nimo w zapisku literatury podatych wužiwała. Předewšěm ja wobtwjerdžu, zo sym wšitke posłowne a po zmysle přewzate citaty a wobsahi z druhich twórbow jako tajke woznamjeniła.

městno, datum

podpismo